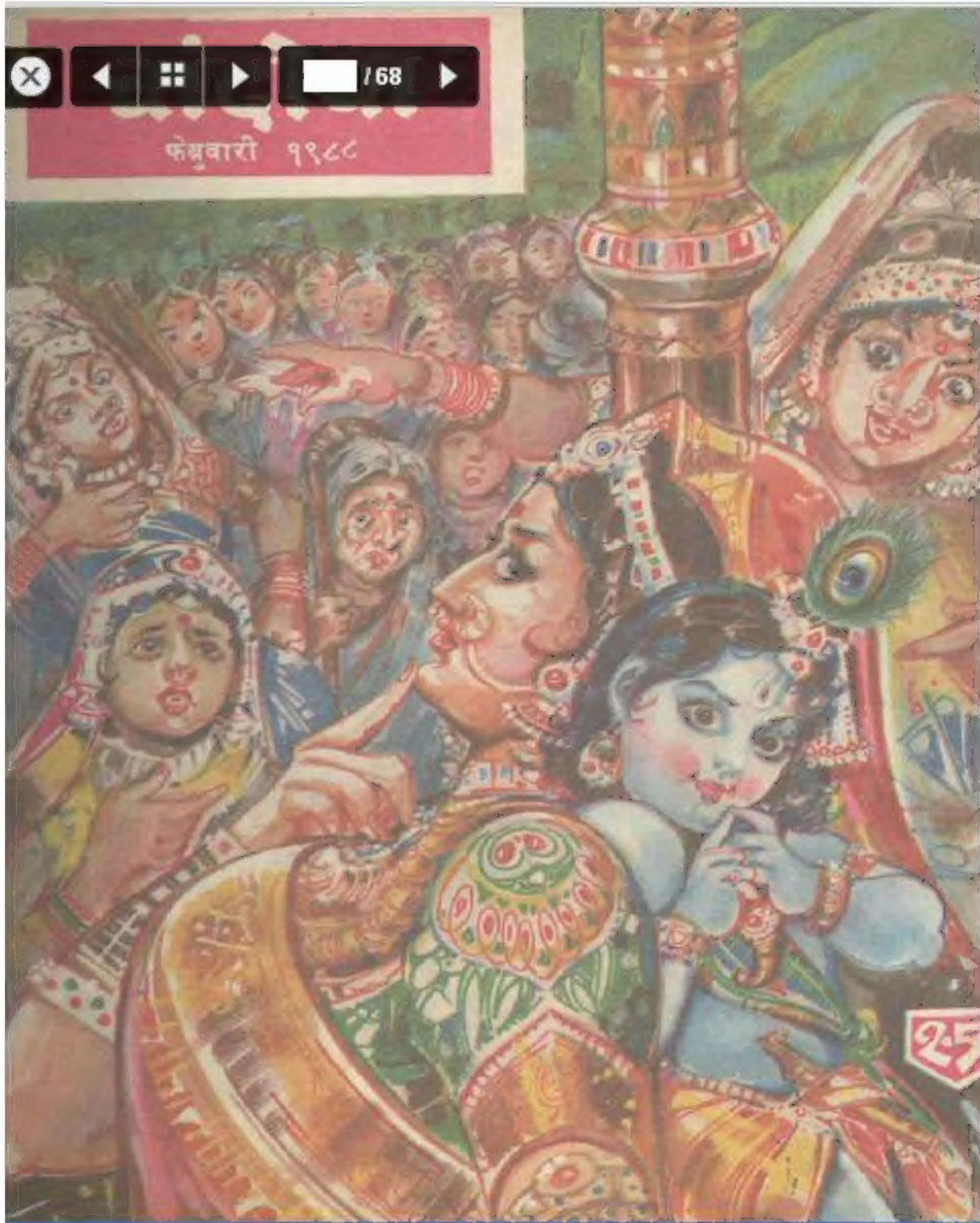

फेब्रुवारी १९८८

चांदोबा

फेब्रुवारी १९८८

★

अनुक्रमणिका

संपादकीय	...	७	कोचीनची मंदिरे	...	३५
चांदोबातील नवतार	...	९	पितृसक्ति	...	३९
दुर्गम	...	१०	कृष्णानंदार	...	४३
शिक्षा की बरदान	...	११	अदलावदल	...	५१
नोकरीच्या सोळात	...	१६	अद्भुत वृक्ष	...	५५
सोन्याची दरी	...	१९	याकडचेष्टा	...	६१
पिता आणि पुत्री	...	२७	नैसर्गिक आश्चर्ये	...	६३
निष्ठर्गांचो करामत	...	३३	फोटो शोहनाबे चढाभीर	...	६५

★

एक प्रत : २-५०

वार्षिक वर्गणी : ३०-००

No share prices,
no political fortunes, yet.

Over 40% of Heritage readers
are professionals or executives,
61% from households
with a professional / executive
as the chief wage earner.
Half hold a postgraduate degree
or a professional diploma.

-from an IMRB survey
conducted in Oct 1986

It's an unusual magazine. It has a vision for today and tomorrow. It features ancient cities and contemporary fiction, culture and scientific developments, instead of filmstar interviews and political gossip. And it has found a growing readership, an IMRB survey reveals. Professionals, executives and their families are reading The Heritage in depth - 40% from cover to cover, 42% more than half the magazine. More than 80% of The Heritage readers are reading an issue more than once. And over 90% are slowly building their own Heritage collection. Isn't it time you discovered why?

THE
HERITAGE

"मेरी"

शुद्धीत केरेंदच्या सोन्याने मढवलेले हिरे सनवणारे एक निपवयलेंय धागणे सुप्रसिद्ध नाव ! अत्येकाच्या पसंतीला उतरलीत असे हिरे, देवदेवळां मनीषारी विमोचन !

आहेर मोंदवलात हिरे किती वापरामवेत त्याच स्पष्ट उल्लेख करावा. व्ही.पी.पी. कार्जेस वेगळे. मोफत माहिती पसक्याये मिळा.

MERI GOLD COVERING WORKS
P.O. BOX. 1405, 14, RANGANATHAN STREET,
T. NAGAR, MADRAS-600 017, INDIA.

चांदोबातील नवलई

सोडा पागाड्या

सोडा अरेवियलीत १० वर्षांचा हांडन अवेरी नावाचा मुलगा जपनीवालीन पागाड्याने बरोबर माहिती सांगतो. वडेल वरावरच विहीर जोदत असतात या मुलाने किती खोलावर पाणी विटल हे कोणत्याही ह्यावाचिना अगरी बरोबर सांगितले. यावेर या मुलाच्या मदतीने त्या ग्रंथातील रहिवास्यांनी नवल-वळ २५० विहीरी खोदल्या आहेत.

अतिप्रचलित अंडी

पश्चिम योल्पोराहोमधे मुकलीत १४५ दिवसियन एपागुलीच्या राहली आकाराच्या पामोल्या (डिगोपाए) अंड्यांची शक्यता सापडली आहेत. ज्या शायी पानांचे अंडी चातनी त्या बागी शास्त्रज्ञ डिगोपाएच्या अण्ड शक्यतांचा खेळ घेत आहेत. या शक्यतांच्या सहाय्याने जरी अनुमान नेले जात आहे की या अंड्यांची लांबी १० सें.मी. व व्यास ९ सें.मी. असावा.

सूर्याने आणुध्य

असे अनुमान घाबणे नेजे होते की सूर्याने आणुध्य अवलोकनकाळ '१,००० दिवसियन वर्षे' इतके आहे. परंतु भारतीय खगोल शास्त्रज्ञ श्री बलरवान श्रीमान्ने म्हणणे असे आहे की सूर्याने आणुध्य '४,५०० दिवसियन वर्षे' इतकेच आहे. त्यांनी दुकलीत ही कश्मिरी बॉल्नोलीन आंतरराष्ट्रीय विश्वकिरण परिषदेतील वर्षाच्या वेळी घोषित केवी. या अनुमानामुळे सूर्याने आणुध्य १,४०० दिवसियन वर्षांनी कमी झाले आहे.

एका पायाने विश्वप्रदक्षिणा

दुसऱ्या महायुद्धात स्ट्रिटन जॉन्स नावाच्या सैनिकाचा हावा शाय मोठी लक्षम झाल्याने जिकावी झाला व त्याचा समुद्रपावेसाठी अरोप 'डनव' ब्रिटिश दल्ले मेव्हेंतून काढून टाकले गेले. तरीही त्याने सैन्या ३४ वर्षांत ६४०,००० कि.मी. इतकी समुद्रवाता केवी. व अण्डा प्रकारे त्याने 'तीन वेळा विश्वप्रदक्षिणा' समुद्रवाताची वाता केवी.

दुर्गम

प्राचीनकाली दुर्गम नांवाचा एक राक्षस ऋषिमुनि व सननन लोकांना काय वेण्याच्या तयारीत बसून बसून लावला. ऋषिमुनि वेदांच्या सहाय्यानेच यज्ञ करू शकतात. वेदोक्त रीतीनेच यज्ञ संपन्न केला जातो, यज्ञ याबद्दलचे तर वेदच माहीत केले पाहिजेत— या विचाराने दुर्गमने लक्ष्मणा कथन काही अर्पण विहीन झाल्या. त्या यज्ञाचा उपयोग करून दुर्गमने वेद चोरले आणि त्याचोपचार अशा एक उपाय केला की परासुद्धे ऋषिमुनि चेदमंत पिशकून जातील.

यासुद्धे बाबा ऋषिमुनि यज्ञ करू शकतात. यज्ञ व यागनाम बन्धु सान्यासुद्धे ते सर्व दुःखमय झाले. जोचनाबद्दल त्यांच्या मनात विचित्र उत्पत्ती झाली. यागनाम वरील विधि बन्धु सान्यासुद्धे यानच व दिव्यमात्रित याचा सबब नुसला. ऋषिमुनि याबद्दल, वेदोक्त पात्रसंग व यज्ञासुद्धे याद-मुद्धे वाढून गेली. तसा आदून गेल्या. सर्वत हाहाकार झाला.

मात्रव समाजात दारोपन गवे सकाट उद्भवू लागले. शेवटी ऋषिमुनि हिमालयात जगन्माता दुर्गादेवीला गरण गेले.

दुर्गम राक्षसाला जेव्हा हो खबर कळली की ऋषि-मुनि दुर्गादेवीच्या दर्शनाला गेले आहेत, तेव्हा ती ही तिथे जाऊन पोचला. त्याच वेळी जगन्मातेच्या दिव्य शरीरासुद्धे दुर्गादेवी जखमे निघारी व त्यांनी दुर्गमचा वध केला.

राक्षसाच्या मृत्युनंतर मूर्तिगत मुग्धा वेद प्राप्त झाले, त्यांचे वजन-मात्र इत्यादि मुक्ता यथाविधि सुरू झाले. अशा प्रकारे समस्त विश्व मुक्त-वाचित्त भरण गेले.

सिद्धांतीवरदान?

हुमरू तावाच्या मावात झोतला प्रसाद नावाचा एक लावा माणून रहात होता. त्याला एकुलती एक मुलगी होती. तिचे नाव सौज्या. लहानपणीच ती मातृसुखाचा वचित झाली. म्हणून झोतला प्रसादनेच तिचे पालन-पोषण करून विला लहानाचे मोठे केले. बाता ती उपवर झाली.

झोतला प्रसादने आपल्या मुलीच्या लग्नासाठी प्रयत्न सुरू केले. बाजारच्या गावात श्यामसिंह नावाचे एक बडे व्यापारी रहात होते, त्यांचा मुलगा मुलगी पहायला आला. त्याला व त्याच्या आई-वडिलांना तीनग्या पसंत पडली. पण त्या लोकांनी आपला निर्णय त्याच वेळी मांजितला नाही.

त्या दिनघी सामकाळी शीवच्या स्वयंपाक करीत होती. झोतला प्रसाद बाजारातून परत आल्यावर मुलीला म्हणाला—“बेटी

सौज्या, आज ती मुलगा तुला पाहून गेला. तिकडच्या निर्णय बहुधा होणाराही येणार. नंतर मला स्वतःलाच स्वयंपाक करावा लागणार. म्हणून मुली, मला आज पासून स्वयंपाक करायला शिकव.” एवढं बोलून झोतला प्रसाद हुसू लागला.

दुसऱ्यात शीवला प्रसादना मित्र माघव सिंह तेशे पोरयला आणि म्हणाला—“मित्रा, तू आपल्या मुलीच्या लग्नाची तयारी करीन आहेत ना? माझा एका नातेवाईकाकडे राजाराम नांवाचा एक तरुण पाहणा झाला आहे. आपण त्याला तीनग्या दाखवू या का ?

यावर शीवला प्रसादने मांजितले—“आज सकाळीच एक मुलगा पाहून गेला. पण बजून त्यांनी मापला निर्णय कळविता नाही. अशा स्थितीत दुसऱ्या कोणाका मुलगी दाखवण योग्य होईल का ?”

माधव सिंह बमळ चिडून म्हणाला—
"त्यांची मुलीला पसंत केलं जसेच तर पोस्ट
वेगळी. पण जोपर्यंत त्यांनी बापली संमति
कळवलेली नाही. तोपर्यंत तुझ्या कोणाचा
मुलगी दाखवण्याचा काय हरकत आहे?"
श्रीतला प्रसादने स्त्रीकृति दाखवली
आणि गप्प राहिला. मोडपाच वेळात
माधव सिंह राजारामला घेऊन हजर झाला.
बहा-मंचरा भिनिटे इकडच्या-तिकडच्या
गोप्टी झाल्यावर राजाराम म्हणाला—
"मला आपला म्हणणार कोणी नाही. इस्टेट
म्हणाला जर माझं एक छोटेखानी घर आहे.
अबली-भयली घुरेशी जमीन आहे. तिथे मी
निरनिराळ्या फळ-भाज्या, पाले-आज्या

पेदा करतो ति त्यांची विक्री करतो. माझ्या-
कडे चार म्हशी पण आहेत. शहरातला
एक व्यापारी येऊन म्हशींच दुध खरेदी
करतो. या उलखांतून मी आपली बापको
इ मुलं बाचे पालन-पोषण करू शकून असा
मासा जातमदिवसात आहे.

नंतर तिथून निघताना राजाराम
श्रीतला प्रसादला म्हणाला—
"आपल्या मुलीला कोणताही तरुण नापसंत करणार
नाही, तेव्हा मी त्याबाबतीत पोछायची
काही जरूरीच नाही. आपल्या मुलीकडून
काही हरकत तसेल तर आपण विचार
करून आपला निर्णय कळवावा."

सौजन्याला राजाराम आवडला. हे
ओळखून श्रीतला प्रसार म्हणाला—
"राजा-
राम तुम्हें आणि मनमिळावू आहे. पण
सकाळी जे स्वयं मागं होतं, ती मागस
ओमंत घराण्यातील आहेत."

आपल्या बडिलांच्या या बोलण्यावर
सौजन्याने काही न ओमंता मोन स्वीकारले.
दुसऱ्या दिवशी सकाळी श्रीतला प्रसाद
आपल्या मुलीला म्हणाला—
"माळा, मी व्यामसिहच्या गावी जाऊन त्यांचे काय
म्हणणं आहे हे पाहून येतो आपल्याला
राजारामला आपला निर्णय कळवायला
हवा ना?" असे म्हणून तो भाड्याचा
गाडी ठरवून निघून गेला.

बरील निघून गेल्यावर सौजन्या घराने
दरवाजे बंद करू लागली. इतक्यात एक
गनोळती झुलम ठेवून आला. त्याने
विचारले—
"श्रीतलाप्रसादने घर हेच का?"

"होय, पण ते घर आता बरी नाहीत.
काय काम होतं आपलं?" सौजन्याने
विचारले.

मावर तो इतम म्हणाला—
"माझं नाव शंकरदास. मी रामापुरला रहातो.
आपल्याच गावातल्या राजाराम नावाच्या
मुलाशी, श्रीतलाप्रसाद आपल्या मुलीचं
लग्न ठरवीत आहे असे ऐकलं. पण
घोटीच्या अपराधावरून राजाराम दोन
वर्षे कैदेत होता—ही खबर देण्यासाठीच
मी इथे आलो." इतकं बोलून तो बरकत
तिथून निघून गेला.

ही बातमी ऐकताच सौजन्याला जणू
बोल्यावर पीज कोसळल्यासारखे वाटलं.
पण या गोष्टीची वाहानिशा करण्याच्या
निरवधाने तिने घराचा कुलूप लावले व
भाड्याच्या गाडीने ही रामापुरला निघून
गेली. राजारामच घर सोडायला सौजन्याला
कारणे कष्ट पडलं नाहीत. तिला पाहून
राजारामने हसून विचारले—
"एकाएकी कशी आलीस?"

सौजन्या रामाच्या स्वरान उत्तरली—
"मी आताच थोड्या वेळापूर्वी आपणा-

आमल एक विविध बातमी ऐकली. घोरीच्या
अपराधासाठी आपण कैद भोगून आला
आहात. खरी पोस्ट आहे ही?"

राजारामने मावर लगेच काहीही उत्तर
दिले नाही. तो सौजन्याला बेंडकीच्या
सोरीत घेऊन गेला. तिला एक बेंडकीवर
कसायला लावून तो बोळू लागला—
"तु माझ्यावर खूप नाराज आहेस असं दिसतयं,
पण जर तर मला तिला का भोगावी
लायली हे कळलं तर मी निरपराधी
असल्याचं सुक्या घटेल. नीट ऐकून घे."

"लहानपणीच मी आईबाईबाईना
पोरक झालो. मला माझ्या आईच्या
आईने—आजीने वाढवले. आजोला छळून

तिथ्याकडून वेळे वेळून शहरात जाऊन ते हजे तसे उचळत असे मी! अन् पैसे खर्चही की पुन्हा घरी येत असे.

एकदा असाच बाइचाच्या माडीने शहराकडे जात असताना एका ग्रीड दशाच्या बाईने गाडी थांबवली. तिच्या ह्यात एक डबा होता. तिने मला विचारले—“मुला, तू शहराकडेच जात आहेस ना?” मी म्हटले—“होय.”

“मग बाळा, मला बोडीशी मदत करतोस! मासा मूळगा शिंकावला शहरात रहातो. त्यांच्यासाठी मी घर ठरवून लाडू करून आणले आहेत, त्यांच्या वडिलांची सध्वेत बघी नाही. नाहीतर ते स्वतःच ठरा

पेऊन गेले असते.” अस म्हणत त्या बाईने डबा माझ्या हातात दिला आणि म्हणाली—“शहरात राहायचा देवळाजवळ कारायेण नावाचा बाणूस वाट पहात असेल. हा डबा त्याच्या हातात दे.”

मी ज्या गाडीने जात होतो ती गाडी रामाच्या देवळाजवळ पोचलाच दोन शिपायांनी अडवली. मी त्यांना म्हटले—“तुम्ही गाडी का अडवली हे मला माहीत नाही. पण माझ्याजवळ तर या लाडू भरलेल्या बऱ्याचिनाय दुसरे काहीच नाही.”

अन् अस म्हणत मी डबा त्यांच्या पुढे केला. शिपायांनी डबा उचवून त्यातले लाडू बाहेर काढले, लाडूंच्या सोली त्यांना सोन्याचे दागिने सापडले!

त्याबरोबर त्यांनी माझा गळा घेरला अन् म्हटले—“आम्ही इथे लाडूची वाट पहात नाही थांबलो, या चोरीच्या मालासाठी थांबलो, काळल? चल जात! कोठवालाकडे.” अस म्हणत त्यांनी मला गाडीबाहेर खेचले. हे पाहून मला घोराने तिथून पळ काढता मगरेक!

आणि मी मात्र स्वतः न केलेल्या अपराधाची दोन वर्षे शिक्षा भोगली तुरुंगात!

माझ्या शिक्षेची बातमी ऐकून जाहीत हाव खात्कीती अधिकाऱ्या विजली आणि

एका आठवड्यातच तिने ‘राम’ म्हटला!” अशा प्रकारे राजारामने सोजन्याला खरे काय घडले ते सांगितले आणि म्हटले—“तुरुंगात शिक्षा भोगत असताना मी आजीपाला केला कावायचा, त्याची निगा कधी राक्षायची मगरे सर्वे बिकून घेतले. तुरुंगातून सुटल्यावर तेच मासे उपभोक्तेके साधन बनले.”

“आपण अगोदरच आपल्या तुरुंगावासर-वदल कोलला असता तर बरे झाले नवते का?” सोजन्याने विचारले.

राजाराम म्हणाला—“ही काही फार मोठी बांगली खबर नव्हती, पण तरीही मी मुरात आमच्या गावच्या एकाका पाठवून आपणाला काढवलेच ना?”

आपले हाका समाधान ज्ञानावर असे वाटून पदचोत्ताप झाला व ती आपल्या गावी परतली.

या अवधीत शीतलाप्रसादही बरी परत आला होता. त्याने विचारले—“कुठे गेली

होतीस शाळ? राजाराम चोर आहे—अस ऐकलं. तू त्या झपाड्यातच विसरून जा. शकाळी आपल्याचवे आलेल्या ध्यामसिंहच्या मुलाला तू धरत आहेस. पण ते पंचवेस हजार हुंदा मागत आहेत. मी आपले घर निवून पैसा उभा करीन.”

“बाबा, घर विकण्याची काही जरूर नाही. भरपूर इस्टेट असूनही इतका हुंदा मागणारे ध्यामसिंह खारखे लोकच खरे चोर आहेत. मला राजारामकडून सर्व गोष्टी समजल्या, तो निदोष आहे. पण शिक्षा भोगल्यामुळे उलट त्याचा फायदाच झाला आहे. तुरुंगाबाहेर असता तर कदाचित रोजगारीबाचून त्याची उरली सुरली संततीही खर्चून गेली असती. दोन वर्षे शिक्षा भोगत असताना तो खम करायलाही शिकला एक प्रकारे ती शिक्षाच त्याला बरेवाईट ठरली. मी राजारामशीच लग्न करीन.” सोजन्याने तरतूत सांगून टाकले. शीतलाप्रसादलाही आपल्या मुलीचा निर्णय योग्य वाटला.

नोकरीच्या झोझ्यात

धनगुप्त श्रीगुरुमणील एक प्रसिद्ध जणूरी होता. त्याच्या दुकानचे व्यापारा-बद्दलचे हिशोब लिहिण्याचे काम श्रीधर नावाचा एक तरुण करीत असे. श्रीधर प्रामाणिक व कष्टाळू होता. आपले काम तो खूप मनापासून करी. शासकांचा इमाने-इततारे सेवा करणे हेच तो आपले कर्तव्य समजेल. श्रीधरच्या बुद्धिमत्ता व चतुराईमुळे धनगुप्ताच्या व्यापारात अधिक फायदा होत असे. असे असूनही धनगुप्ताने श्रीधरचा पगार कधीही वाढवून दिला नाही.

श्रीधरचा पगार त्याच्या कुटुंबाच्या उदरनिर्वाहाला जेमतेम पुरेसा होता, पण तरीही आपल्या बायको मुलांच्या काही बाबीकरीक मागण्या पुरवण्यासाठी श्रीधरला खूप कष्ट करावे लागत. भालक एक न एक बिस आपला पगार नाकवील अशी माशा श्रीधर करीत राहिला. पण असे

पडले नाही. शेवटी निराश होऊन तो दुसऱ्या जवळच्याकडे नोकरी मिळवण्याचा प्रयत्न करू लागला.

कोमलपुराचा रत्नांचा व्यापारी अनन्त-गुप्त याने श्रीधरला व्यापाराबद्दल अनेक प्रश्न विचारले. आणि त्याची उत्तरे ऐकून तो फार खूब झाला. श्रीधर सारखा सेवक आपल्याला मिळाला तर व्यापारात आपल्याला यादून ही अधिक फायदा निश्चित मिळेल असे त्याला वाटले. उत्तम व्यापारासाठी चांगले नोकर आजकल कोठे? श्रीधरला काही दिवसांनी येऊन भेटायला सांगितले आणि त्याच्याबद्दल मोठे माहिती मिळवण्यासाठी अनन्तगुप्त धनगुप्ताला भेटला.

धनगुप्ताने सांगितले की—“श्रीधर नेहळ विश्वासू आहे इतकेच नव्हे, तर तो फार हुशार आहे. त्याच्यामुळेच मी माशा व्यापार वाढवू शकलो.”

रत्नांची वेळपांजे

अनन्तगुप्ताने श्रीधरला बोलावून घेतले व कामावर ठेऊ घेण्यास सांगितले. परंतु याने जो पगार देऊ केला तो धनगुप्त देत असलेल्या पगारापेक्षाही कमी होता, म्हणून श्रीधरने ही नोकरी नाकारली.

यानंतर श्रीधर कामाळीपुरच्या चन्द्र-गुप्त नामक जवळच्याला भेटला. चन्द्रगुप्त-लाही त्याने सर्व माहिती दिली. चन्द्रगुप्ताला श्रीधरचे वापणे-बोलणे पसंत पडले. असा सेवक मिळाला तर आपल्याला व्यवसायात आपली प्रगति करता येईल याची त्याला खात्री पटली. तो मनातल्या मनात म्हणाला—“श्रीधर स्वतःच्या बुद्धिचातुर्याने स्वतःच व्यापार सुरू करू शकतो इतका हुशार आहे.”

यानंतर चन्द्रगुप्ताने श्रीधरला बोलावून कामावर हुजर होण्यास सांगितले. चन्द्रगुप्ताने सांगितले ‘पगार धनगुप्तकडील पगारापेक्षा चार रुपयांनी अधिक असेल’ परंतु कामाळीपुर श्रीधरच्या गानाहून फार दूर असल्याने श्रीधरने ही नोकरीही स्वीकारली नाही.

तिच्या भेटल्या प्रपन्नात श्रीगुरुच्या जवळील घमंपुरीहून विकासदत्त नावाच्या व्यापार्याकडून श्रीधरला बोलावणे आले. दुसरीही श्रीधरच्या उतरावर खूब होऊन तो धनगुप्तकडे गेला व श्रीधरगम्येची विचारक लागला.

बांदीबा

धनगुप्त हसून म्हणाला—“श्रीधर अत्यंत आळशी आहे! याशिवाय तो बिसराळही आहे. एखाद्या नोकरी दिल्यामुळे माझं आतापर्यंत व्यापारात पुष्कळच नुकसान झालं. आपण विचारलंत म्हणूनच आपणाका मी ही खरी माहिती देत आहे.” मला मुद्दाम त्याची बघनामीकरण्याची इच्छा नाही. यावर आपणास त्याला तंत्रि द्यायची असेल तर पहा. पण नंतर मला बोध देऊ नका.

“वा, वा! खरी माहिती देऊन आपण मजबूर झपाट्याच केलेत.” असे म्हणून विकासदत्त तेथून निघून गेला.

श्रीधरने त्या दोघांचा संवाद शुकानच्या आतील बाजूस बसून ऐकला होता. एवढा

फार वाईट घडके धनगुप्तला त्याने विचारले—“महाराज, आपण माझी एक चांगली संघी घालवलीत. आपण असं का करे केलंत?”

धनगुप्त श्रीधरच्या खांद्यावर पापटत म्हणाला—“जसं पहा, तू यापूर्वीही दोन व्यापाऱ्यांकडे नोकरीसाठी प्रयत्न केला होतास. त्यांनी तुला जो पगार देऊ केला तो, मी देत असलेल्या पगारापेक्षा काही विशेष जास्त नव्हता. मी बेलोवेळी मुकाट्याने सवें माहिती काढत होतो. हा विकासदत्त तुला जरा अधिक पैसे वायज्या तयार आहे.”

“अग आपण माझ्याबद्दल खोटी तक्रार करून माझं नुकसान का केलंत?” श्रीधरने विचारले.

“श्रीधर, जेव्हापासून तू माझ्याकडे कामाला आहेस, तेव्हापासून तू जसं हित पाहिलंस तसंच मीही नेहमी तुझ्या अस्मा-चास विचार करत आलो. तू मुला-बाळांचा धनी आहेस, तेव्हा मी तुला घोडा

पगार वाडवला असता तरीही तू त्यातून काही बचत करू शकला नसतास. कोणता खर्च आवश्यक अन् कोणता अनावश्यक हे समजणं फार कठीण असतं. तुम्ही मुलगीही आता लग्नाला योग्य झाली आहे. म्हणून मी तुझ्या मावे घोडी घोडी रक्कम जमा करत आलो आहे. शिवाय विकासदत्त तुला जो पगार वायज्या तयार आहे, तेवढा पगार मी ही माच मद्दियापासून तुला देईन. मान्य आहे तुला?” धनगुप्तने विचारले.

भातापयल आपण आरल्या मालकाबद्दल चुकीची समजूत करून घेतली याबद्दल पचवात्ताप हुंऊन श्रीधरने धनगुप्तजवळ कृतज्ञता व्यक्त केली.

श्रीधर म्हणाला—“मालक, आपले माझ्यावर खरे खुरे प्रेम आहे हे जाणून मला फार आनंद झाला. आपण माझे खरे हित-चिन्तक आहात. आपण मला पगार वाडवून दिला असता तरी ते पैसे अशेच खर्च झाले असते. कसे आपले जाभार मानू?”

[२]

['सोन्याची दरी' राज्यात वृक्षप्लुगे तेमेल गोपुराने प्रवेशद्वार भोईत पडले. यासाठी किल्ल्याच्या मातू जिनोव घाला यजाने कारावासाची शिवा कर्मावनी. तो अल्पमात्र पळून येवा. देखे त्याला एक भुवर्णमूर्ति विखली प रबाथ वेळी एका जापल्याने त्याला धवधव्यामागोल गुहेत जाण्याची सूचना दिली. पुढे वाचा...]

त्या आवाजाने विनोदला धवधव्यामागोल दिलेल्या हुचने-प्रमाणे खरेच धडपार गुहेतून जाऊन तेथील अविष्ठाची आहे!

देवीकडून वर मागायला सांगितले, तेव्हा आपण धवधव्याच्या मागोल गुहेत जाऊ. विनोदच्या आनंदाला सीमा राहिली नाही. त्या गुहेतून पुढे गेल्यावर तकीन प्रदेशात परंतु प्रवत होता तो गुहेत शिरण्याचा. आपल्याला एक देवी क्षिसेल. ती देवी गुहेत शिरून पलिकडे जाऊ पहाण्याचा आपल्याला रहस्य सांगेल. भुवर्ण प्रतिमा कोणोही माणूस आजपर्यंत जिवंत परत जेव्हा सजीव कन्येमध्ये परिवर्तित होईल आला नव्हता! विनोदचा मात्र दृढ तेव्हा त्या कन्येची विवाह करण्याची विश्वास होता की त्याला आवाजाने परवानगी देवी आपल्याला देईल.

बनोय दास

माचवेळी विनोदला बाठवले की या भूतींच्या रसणासाठी कोणाची तरी मदत लागेल. आपणाला कोण मदत करू शकेल याबाबत तो चिंता करू लागला. सेनाधिपतीचा कसा काय उपयोग होईल? की महाराजांनी आपणाला अधिक मोला-मोलाची मदत करू शकतील? मंत्री-मंडळात सर्वांत सायक कोण? थोडा विचार करून त्याने निर्णय घेतला की या कामासाठी लुह महाराजांशिवाय आणखी योग्य दुसरे कोणी नाही.

बाता पहाटेचे फिरण लाकडा लजळू लागले होते. विनोदने एकदा सुचणप्रतिभेकडे नजर टाकली. त्यावेळी त्याला असे भासले की

भूतींच्या ओटांवर संदहास्य विलसत आहे. विनोद किल्ल्याच्या महादाराच्या रोखाने निघाला. त्याचवेळी द्वाररक्षकांनी मुर्याद-याच्या सूचनाचे सुतारी वाजवली. विनोदने त्याच्याजवळ जाऊन म्हटले-“महा आता-च्या बाता महाराजांना भेटायचे आहे.”

“हो! म्हण महाराजांना भेटायचंय. मोठा यक्ष्यवीं राजाच लागून गेल्या की नाही. तुम्या इच्छेप्रमाणे महाराजांनी मुला दर्शन घायला! प्रातःकाल सात्याची सूचना देण्यासाठी सिंग वाजवून आम्ही आपचे कर्तव्य बजावले आहे. आता त्यांच्या शयनकक्षाच्या खिडकीतून सूर्यकिरण आठ पाठवून महाराजांना जागे करण्याचे काम सूर्यदेवाचे!” द्वाररक्षक म्हणाले.

पण विनोदने त्यांच्याकडे सक्षम दिने नाही. महाद्वार ओलांडून तो आत शिरला. ‘शांभू’ असे म्हणत दुर्गरक्षकांनी त्याला अडवायचा प्रयत्न केला, परंतु त्याचा चेहरा पाहून ते मागे हटले. पण असे का म्हणजे हे त्याचे त्यांनाच समजेलच.

विनोदलाही ते जरा निचिचच वाटले. त्याने एका रसकाकडे शयनकक्षाची चौकशी केली व तेथे बसले जाऊन त्याने हाका मारल्या-“महाराज, जागे व्हा, जठा! मी आपल्याला एक अपूर्व बात घायला आलो आहे.”

विनोदला पृकारा ऐकून एक सेवक क्रोधाने म्हणाला-“महाराजांच्या कितीतरी विरुदावल्या आहेत, त्यातून निदान ‘चण्ड-शाठण’ असे तरी म्हण.”

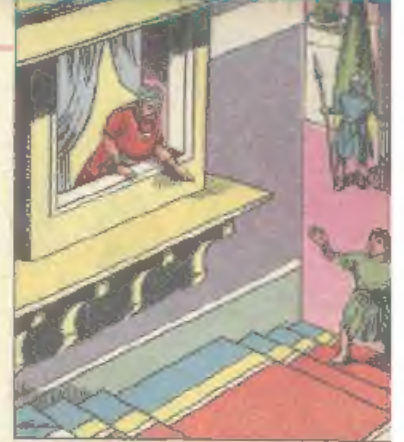
त्याकडे दुर्लक्ष करीत विनोद पुन्हा एकदा ओरडला-“महाराज, महाराज.”

हे ऐकून महाराज दचकले व विळान्या-तून उठून उघड्या खिडकीकडे गेले. हे पाहून काही सेवक महालातील स्वभांभागे दडले, तर काहींनी भितीचा आकार घेतला! त्यांना भीती वाटली की आपण दुष्टांस पडलो तर सेवकांबरोबरच महाराज आपल्यासाठी शिक्षा घेतील!

महाराज दातबोड सात थोडा वेळ खिडकीशी उभे राहिले. नंतर अचानक त्यांच्या नेह्याने रंग बदलू लागले! खच्च स्वरात ओरडून ते म्हणाले-“कोण आहे रे तिकडे? त्या जागृतुन तद्गाला माझ्याकडे पाठवून घा.”

विनोद आवतच शयनकक्षात पोचला. त्या दोघात नंतर काय बोलणे झाले हे कोणालाच कळले नाही. पण महाराज बाबरातच पायच्या जतलून खाली आले.

राजमहालात पहाटा करणारे पहाटेकरी विनोदला ओळखण्यात आता घोडे सकल झाले. त्यांपैकी अधिकांस बण त्यांना आधीपासूनच ओळखत होते. त्यांच्या

या घाडरी कुत्याने ते आपचचकित झाले. एक मंत्री त्याच वेळी तेथे आला. सर्व हकीकत जाणून तो म्हणू लागला-“परंतु... चण्डशाठण महाराज...” पुढे तो काही बोलण्यापूर्वीच राजा चिडून ओरडला-“अरे नेह्यांनो, तुम्ही लोक आता फक्त भुकाटघाने माझ्या मागे घा.”

पण त्या वेळी महाराजांचा घोडा सांयत होता. ते आता उशीर लागू इच्छित नव्हते. विनोद पुढे जात होता-महाराज त्याच्यामागे पायीच चालू लागले.

बाळता नालता विनोदने विचारले-“महाराज, आपण नेहमीच सा मरण्याची सद्देक का नाही करत?”

“अरे बूझा, मी अरण्यात कशाका येऊ ? रावे लोक नेहमी महालात रहातात, जंगलात नाही. राजमहालातील कामे उरकता उरकता नाकीं नऊ येतात. बाहेर कुठे जायला पुरवत आहे कोणाला ? अरण्याची सहूल करायला मी काय रिकामेकश आहे ?” राजा म्हणाला.

“अरण्यातील सुंदर वनवी पाहून मन प्रफुल्ल होऊन जाते. रंगीमेरंगी फुले, त्यांच्या भोवती पिंग धालणारे भ्रमर, पक्षांचे मंजुळ संगीत यांचा आस्वाद घेण्यात काय गंमत बसते ? जंगलात झाडांलागून घावकारे क्षत्र्याचे पाणी अंगावर उडवून घेत स्वच्छन्द फिरायला काय मजा वाटते !”

“स्वच्छन्दपणे ? हं, मी प्रत्येकाचा स्वच्छन्दपणा हिराबून घेऊ नको ! यापेक्षा निराळा स्वच्छन्दपणा मला काय कामाचा ? अरी, पण तरुण मुला, जंगलात येण्याचा विचार तुझ्या अनांत कसा काय आला ?” राजाने विचारले.

“जंगलात आलो नसतो तर ती सुवर्ण-मूर्ती मला कधी दिसली असती ? पहा वता.” असे म्हणत विनोदने शोवथा द्वार असलेल्या त्या मूर्तीकडे बोट दाखवले.

दोन्ही हात कमरेवर ठेवून महाराज मूर्ती पहायचा प्रयत्न करू लागले. त्यांच्या चेहऱ्यावर पुन्हा कोष दिसू लागला. चिदून ते विनोदला विचारू लागले—“तु माझ्याशी चेष्टा करतो आहेस काय ? तू जी जागा दाखवत आहेस तिथे फक्त दगडच दिसत आहेत.”

राजाचे बोलणे ऐकून विनोद आश्चर्यात पडला, म्हणाला—“जणभारतंण महाराज, सूर्यकिरणात झळळत असलेली सुवर्णमूर्ती आपल्याला खरोखरीच दिसत नाही काय ? माझ्या डोळ्यांना स्पष्टपणे दिसणारी मूर्ति आपणाय दिसू शकत नाही हे काय आश्चर्य !”

“मला अजिबात काही दिसत नाही, बिलकूल नाही. मला जे दिसत नाही ते तुला कसे दिसते पाचे मला वास्तव्यं वाटते.

मला सोन्या-विन्याची मूर्ति मूळीच दिसत नाही.” राजा आपलीच उग्र होत म्हणाला.

“असे कसे झालं महाराज ?” विनोदने विचारले.

“कारण तिथे काही नाहीच आहे, गुहा ! तू माझी शोष का मोडलीस ? मला नवव्यामुळाच्या रूपात सजवत असलेलं वृक्ष भी स्वप्नात वहात होतो ! तू माझं सुंदर स्वप्नही मोडलस. आता तुला नस्युदृश्य योग्य !” राजा हुंकारत म्हणाला.

पण विनोद थोडाही विचलित न होता पर्याने म्हणाला—“वापन तर किरकेंक वेळा नवरा लग्नात, अनेकांना आपण असं मास्तही टाकलं आहे.”

पण महाराज विनोदचे शोळणे ऐकण्याच्या स्थितीत नव्हते. जमिनीवर लाब झालून ते म्हणाले—“सवनकशातून निघताना मी जोडे तेवढे बदलले, पण महाराजांचं भोपेपून उडत्यावरोनर बहिलं काय म्हणजे मिस्या विचरणे. आज मी हे कामही चितरलो.”

विनोद आश्चर्याने महाराजांकडे पहातच राहिला. महाराज आपला राग आवरण्याच्या प्रयत्नात मोठ्याने भरवले. ते ऐकून त्या डोंगरात

दडलेले कोलेही जोराने ओरडू लागले. ते गर्जन व कोलेकुई ऐकून, महाराज काही संकटात सापडले बसले असे वाटून प्रधानमंत्री व पांचही महाजानी तेथे पावत आले.

डोळे गरगरत महाराज त्यांच्याकडे पाहू लागताच बघ, कणाने एक महाजानी पुकाक खानला—“महाराज !”

दुसरा पावकून डीन स्वराने म्हणाला—“प्रभु, चण्डमार्तण्ड !”

पाचही महाजानी तेथे होते, पण कोणा-लाच सारे काय घडले हे कळले ! त्यांच्या मनात आले—“एक माथेफिक युवक राज-वाड्यात येऊन बोलावू लागला, आणि

त्याच्यामागे महाराज या अक्षोपाच्या जागी आलेच नसे?"

इतक्यात महाराज जोराने शिकले महाराजांनी विजय त्यांच्याकडे पाहू लागले

मुवपा काकुर्वित करत त्यांच्याकडे पहात महाराज म्हणाले - "माझ्यासारख्या राजांना ही संकटाची उघडी हवा मानवण्यासारखी नाही." आणि विवादकडे पहात ते म्हणाले - "हा दुष्ट, बला त्याच्यामागे नाचवतो आहे"

"ही महाराजांना नाचवतो आहे?" आदराने असे म्हणत विनोद महाराजांना म्हणाला - "आपण महाराजांना समजावून

सांगा-आपणांना समोरची सुवर्णमूर्ती का दिसत नाही?"

त्याने दाखवलेल्या आगेकडे पहात एक मानी म्हणाला - "तु दाखवत आहेस तिचे मला एक घुबस दिसते आहे"

"घुबस? नाही नाही, आम्हाला तिचे एक मोठा कोळी दिसतो आहे. इतका मोठा कोळी तर आपण आमुच्यात पाहिला नाही!" एक महाराजांनी म्हणाला.

विनोद घेंटागून म्हणाला - "बऱ्याच काळपूर्वी जी सुवर्णमूर्ती जितांसाठी दवळी गेली होती, ती आता प्रकट झाली आहे. तुम्हाला दिसत नाही ती?"

"काम म्हणालात? कित्येक हजार वर्षापूर्वी सुवर्णमूर्ती कंगडांसाठी पुरली गेलेली मूर्ती इथे आहे? मला वाटते याच ठोकं फिरकत असावे." तिसरा महाराजांनी म्हणाला

यावर इतर बरे महाराजांनीची संमती-दंडक आपापली डोक्या हुसवली. हे सर्व ऐकून चिडलेला राजा टाळी बांधवत म्हणाला - "आ मूर्तीला पकडून जाऊन्या दरीत फेकून द्या."

राजाची आज्ञा ऐकून विनोद बाबरला जातो आपण काळ करावे शाबासत तो विचार करू लागला. आता दरीत आपला कपाळपोळ होणार, करावे तर काय करणे

या करणी ? जंघनी-जंघली हे सर्व महाराजांनी उजे आहेत पळून घ्यावे म्हणजे तर हे वापनाला बाळ देणार नाहीत तरी पण पळून वेत्ताशिवाय गत्यंतर नाही असा विचार करून विनाय निघून पळणार तोच राजाने त्याचा उजवा हात पकडून पिरगळला, बाकीच्यापैकी दोघांनी त्याचे पाय घट्ट पकडून तर एकाने त्याचा गळो धरला।

यानंतर विनोदला उचलून ते रुखे वरीकडे निघाले. इतक्यात सुवर्णमूर्तीच्या विसले कर्णमधुर स्वर ऐकू आला।

विनोदच्या पायांवरची एकट दिन्ही नव्हत एक महाराजांनी खंडवला-‘हे काय वदभूत’

राजा रामावून बोलला-‘बाबा, वदभूत गोष्टीचढक भी प्रथम कोणकार. हा माद साखरेने जमवलेल्या लाडूभारला गोठ आहे एक लाडू काय, शंकडी, म्हजारी लाडू!’

सुवर्णप्रतिमा आता सर्वांनाच स्पष्ट दिवू लागली. त्यामुळे विनोदला सोडून सवंच-

जवळ विकडे पाहू लागले महाराजांपैकी एक म्हणाला-‘जखमालेच प्रभु, मूर्तींनी तुलना इतरवस्तूंच्याकडे होऊ शकते.’

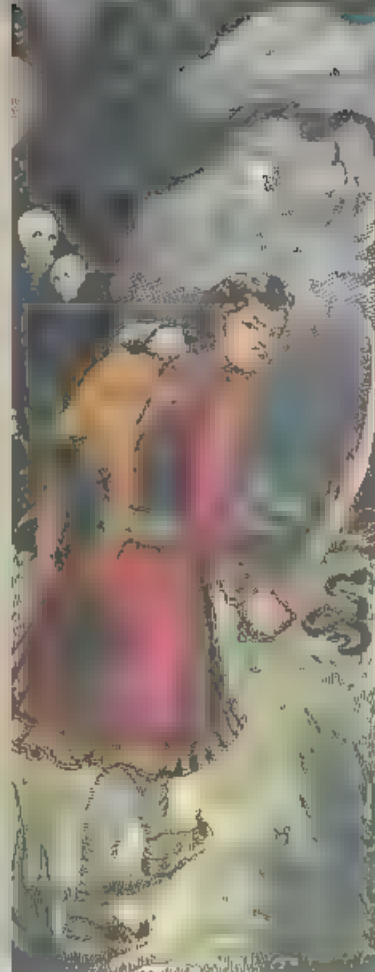
यावर विनोदला हात लाडत राजा म्हणाला-‘अरे कुला, या मूर्तीविद्द काय बोसू! मी तुला हात पकडला म्हणूनच मूर्तीं विवू लागली तुझी प्रसंसा करावी तबवी धोडीच!’ असे म्हणून राजाने दहणाळा मिडी मारली

अजतदुद विनोद म्हणाला ‘जखमालेच प्रभु प्रतिमा पाहताच आपण किती छान, कुदर झाला याहात काय संग’

‘जोहां असे आहे काय ? भाभा वारमा कुठं आहे ?’ असे म्हणत राजाने महा शानीला आवा केली. ‘तुमच्यापैकी एकाने राजवाड्यात जाऊन माझा आरशा आपा वरे’

पण कोणीही महाराजांकडे लक्ष देण्याच्या स्थितीत नव्हते सवंचजण त्या मूर्तीकडे म्हणून विसळून पहात होते।

(क्रमश)

पिताआणि पुत्री

वृद्धमिहवयी विक्रमादित्य लाडकड पणत आज्ञा शाडीवरून प्रत उतरवून लाया. वर टाकून नेहमीप्रमाण मुकाटघातें स्मधानाकडे चालू लागला. तेव्हा प्रेताळ दास करणाऱ्या वेताळाने राजाला विचारलें “रत्ना अर्घ्या सार्था या जयलक स्मधानांत हू जें श्रम घेत आहेस ते पाहून मला असे वाटते की विनाकारण तुझा द्वेष करणारा एकादा माणूस तुला या कामी प्रवृत्त करीत असावा. कधी कधी मित्र व नातृवाईकांचे जपपापसातील संवध बकारण विषवतात. उदाहरणार्थ ही गोष्ट ऐक- एका राजकुमारीने विनाकारण आपल्या बडिलाचा द्वेष केला आपलें परिश्रम विसरण्यासाठी ही गोष्ट मी तुला सांगत आहे

वेताळ गोष्ट सांगू लागला-कोणे एके काळी अन्नगिरि राज्यावर विष्णूगोप

वेताळाच्या गोष्टी

नावाचा राजा राज्य करीत होता त्याचा एकुलता एक मुक्ता होता. त्याचे नाव रामगोप विष्णुगोप म्हणून त्याला आपल्याला विश्रुति मिळाली म्हणून त्याने रामगोपचा राजगणितके केला.

रामगोप बुद्धिमान, मुष्टवान् व स्वभावाचे बघार मुक्त होता. एकदा शिकारी-लाही तो राजबहाल सोडून बाहेर पडला. जंगलात दूरवर गेल्यावर तो जवळ जवळ रानाच्या बोमेवर पोचला. तेथेच नेसविक दुर्भे पाहून रामगोपाचा आनंद रगलास मानेला. एक जंगल ओवर, त्याच्या शब्दाची झुलझुल बाह्यारी नदी, चारी बाजूला हिरव्यावार शेतांची सुसोपित गाव

रामगोपने या प्रदेशाबाबत अधिक चौकशी केली तेव्हा त्याला समजले की हा छोमरी मुलूख व चांगी बाजूला पसरलेली गावे यांचा चन्द्रगिरि राज्याची सगळी गादी तो मारा प्रदेश राजाच्या नागपुरी राज्याचा भाग आहे. हे माहीत झाल्यावर राजगोप अगळी चिन्ता करू लागला. असे, मुन्दर प्रदेश आपल्या ताब्यात नाही अथवा चिन्त असतांनाच त्याच्या मनात एक विचार आला. राजधानीत पोचता पोचता त्याने इत निश्चय केला.

एक जाठबड्या नंतर रामगोपने सेल्वाची जमका-जमव केली आणि नागपुरीवर आक्रमण केले. अन्नेक्षितपणे राज्यावर हुस्वर झाल्यामुळे नागपुरीचा राजा लक्षित-पूर्वक रामगोपशी सामना करू शकला नाही. रामगोप युद्धात विजयी होऊन आपला इष्ट प्रदेश जिंकून आपल्याने राजधानीत परत आला.

परजित झाल्यामुळे नागपुरीचा राजा तसिनाम नानसिक रोगान पळालला गेला. आता भविष्यत काय करावे याबाबत त्याने आपल्या मन्त्रांची विचार-विनिमय केला.

मन्त्रांनी पत्त्या दिला-“शत्रू नेप-बलाच्या दृष्टीत पाहता चन्द्रगिरिचा राजा आपल्यातून अधिक दक्षिणसुप्र आहे

आपण बरे त्याच्यातून अधिक सैन्यक नमवू शकतो तर आपण त्याच्यावर हुस्वर करू शकू.”

आपण सैनिक बळ वाढविण्यासाठी आवश्यक ती व्यवस्था करण्याचा आदेश तसिनामने ताबडतोब आपल्या मन्त्रांना दिला.

काही दिवस अग्रेच तेथे क्षतितापला मन्त्री बापाची एक रूपराव कळी होती. ती उपवर लावी होती. मन्त्री एकदा मन्त्रेसारखी बुंदार होती. तिचे रूप गातून लोक मंत्रमुग्ध होऊन पात मन्त्र कळात ती प्रवीण होती ती गाऊ लागली म्हणजे ते सुरेल संगीत वाच-पठात मुबून उठ. तिन कितारलकी चित्र राजबड्यात वर्जन शाशून दिसत. बयोमानानुसार तिचे सौंदर्य दिवसे दिवस अधिकच झुकून दिसू लागले. पुरोहितांनी राजाला बुचविने की अवंतीच्या जन्म-पन्निकेतून त्याच वर्षी तिचा विवाह करणे अधिक व्यवस्कर ठरेल त्या राजवशात राजकुमारीचा विवाह स्वयंवर-पद्धतीने करण्याची प्रथा प्रचलित होती.

तसिनामने स्वयंदरासाठी आवश्यक ती सर्व व्यवस्था केली निमंत्रण-पत्रिका तयार होताच राज्यातील अधिकार्यांनी तो तसिनामाला दाखविला.

तसिनामने निमंत्रित राजाची बाटी राहिली आणि अधिकार्यांना विचारले-‘यादीत चन्द्रगिरिचा राजा रामगोपने राव नाही. कां बरे?’

अधिकार्यांना थोडे आश्चर्य काटले आणि जेव्हा रवांनी रामगोपच्या नावे निमंत्रण-पत्रिका तयार करून पाठवून दिली.

स्वयंवराचा दिवस ज्ञाना वर्षे राज-कुमार आपापल्या स्थानी बसले. या स्वयंवर उत्सवात रामगोपला जाऊन पातून सर्वांना मोठे आश्चर्य जाटल. राजकुमारी जवळी आपल्या हातात पुरुषाला बळन पुढे पुढे चालू लागली.

विश्व वरीवर तिची एक प्रमुख सक्ती होती. एकेक राजकुमाराले विशेष गुण एवढेच संपन्नता व पराक्रम यांचा परिचय ती राजकुमारी बनलेला दन होती.

राजकुमारी भुकाट्यान त सर्व ऐकत होती. सवरी ती चन्द्रगोपीरा राजकुमार रामगोपशी शीचली नि निर स्व.भदा गळ्यात जपमाला घातली.

हे दय्य पाहून सर्व उपरिबल मधळीला फोरच आरुचय वाटले. पावर सब लोक निरनिनाळ तर्कचितकी कर लागले. राज कुमारीत असे का कर? मी वढी कर नाही झाली? शत्रू व अतिविशाल राज्याची ह्वा करणाऱ्या राजकुमाराक वीत म्हणून वषन करणाल तिला अहे काय जशवा?

पण राशिनाग राजाभे निकड कर दिले नाही तो मिहामनावरून झाली उतरला व -पान रामगोपशी अक्तीचा विवाह सपन्न केला. यानंतर स्थान जावयाच? पशोचित मन्कार केला. मुख्यकाय भट बस्तु टिंग्या आर्षण जावई व मुलगी घाला रजना कर.

अशा रीतीन पाव सदा माहेन गेल. एक दिवशी राशिनागने आपल्या मन्माला बोलोविल आणि विचारले- 'माता आपल्या सेन्यानां जपवा जमय उत्तम मागी आहे ना?

"मनु आला सेन्याची काय वावडयकता आहे? -सर्वांनी आदरये वकित होऊन वषन करणाल तिला अहे काय जशवा? विचारले

राशिनागन उत्तर दिले- "राजदयकता का नाही? मापुवी आपला जो प्रदेश हातून मत्ता, तो चन्द्रगोपशी राजाकडून पूर्ण हस्तगत करायला नकी? "

मन्माची राजाचा प्रतिवाद न काता मेम्य जमविषयाचा प्रश्न मुष्ट कर.

गुप्त हेराकडून रामगोपला जेवहा ही वार्ता सपजली तेव्हा त्यान सासऱ्याकड निरोव पाठविला- 'मी नागपुरी राज्याचा जो काय वापल्या ताब्यास घेतला आहे, तम्बून वाऱ्या सेन्याला परत बोलायल आहे.

यामुळे राजा राशिनागला अत्यंत आनर झाला. आपल्या राज्यातील नमदिल्ले प्रदेश पुन परत मिळाल्यानेळ जनता जातन्व-शानरात वृद्धन गली.

हे गोष्ट मन्मून वताळन विक.

मादितयला विचारले राजा जो राज आपला मनु आहे, त्याला अगपन्ना मुन्नीका? स्वयंवर उत्सवात आमत्रिन करणाल राशिनागला काय उद्देश हाता? त्याला

बोलविल्य मुळे राशिनागला म्दन व अप-मार्तिले व्हावे कागद ना? अलक राज-कुमाराची उपक्षा करून राजकुमारा अक्तीन आपल्या शिडलांमया मन्मुशी

विवाह केला. तिन आपल्या वडिलांवायत असा दूधभाव का दखोवला? ज काहा झाल ते बितरुन जायला हवे होत. पण

या उलट राशिनागन आपल्या जांयया विरुद्ध युद्धाची सपारी का केली? राम गोपन युद्ध न करवाच पूर्वी जिकयली.

प्रदेशा परत का करून ठाकला? आपल्या शासनाचे सैन्यबळ पाहून त्याचा भीति वाटली असे सर नाही? माहीत असूनही का नाम्या हाकांचे समाधान केले नाहीले तर तुम्हा होक्याचे बुकडे-तुकडे होऊन जातील."

यावर विक्रमावित्याने उत्तर दिले—
"कोमत्या ही राजकुमारीला आपल्याला पसंत पडेल त्या राजकुमारीशी विवाह करता यावा हीच तर स्वयवर-पद्धतीची विशेषता आहे. म्हणून शशिनागने बर विच व धातू असा विचार करून काही लोकालाच निमंत्रण पाठविले असले तर त्याचा खर्च जसा जाला अजतर की बर तिवडाबचा अधिकार राजकुमारीला असून त्यालाच आहे हे समजूनच शशिताने रामगोपाच्या नावे निमंत्रण पाठविले म्हणजे—पथत वाघा यज्ञ नय म्हणून बहिःकांनी जो हावजूतधारणना दाखविणारा तो राजकुमारी अर्चिताच्या लक्षात आला. हे सर्व सांडून दिले तरी

अकरीने आपल्याला योग्य भक्षा कराव्या यज्ञदाने माळ बातली असे करण्यात तिच्या मन न बहिलाच्या बद्दल दुषभावना नष्टकी जाला प्रचन जसा की आपल्या राज्याचा जो भाग शशिनागच्या हातून गला तो परत मिळविण हे राजा म्हणून त्याने कर्तव्य होते तसे जर त्याने केले असते तर राजाने जाबयाथा महत्त्व देऊन देशाची प्रतिष्ठा घट्टास मिळविनी अशी नांकांनी ठोकत केली असता रामगोपन आपल्या ताठ्यात जाऊनला प्रदेश युद्ध न करता येईल दिवा याचे कारण त्याच्या भवानीस भक्ति नव्हे तसत्याच्या पठ्ठान काही साने मरी पन्नामिरी व नामपुरी दोन्ही राज्यांचा राजा तो घनशारच होता भक्षा परिस्परितात दुष्टपणा करून युद्धात जन्तेचा नाश करणे त्याला योग्य वाटले नाही "

एवढे बोलून राजा चुप झाला अंतःतः प्रतापद अदभ्य हाऊन पुन हारावर जाऊन बसला (कल्पित)

जितराची मरसत

मृन्दनात एका मध्यम वर्गीय कुटुंबातील बापूस होता. एकाद छान पुस्तक वाचण्याला मिळाले की आजू-बाजूचे सर्व तो वितरून जात असे. असा च्युतले त्याला कोणी बोलविले तर तो चिडून जाई.

एक दिवशी सकाळी तो वाचक्यात नुन होऊन गेला होता त्या वेळी स्वयंपाकघरातून पत्नीने त्याला बोलावून म्हटले—
"जाही थोडे मुलाला तमाळता का?"
मन्दाकाच्या मुलगा तीन वर्षांचा होता. त्याचे माव बाबूराव मन्दाकाकडे त्याच्या-हजार काही काळी ठेवली. मग काय आपल्या बहिःकांना घाल न देता बाबूराव लढू लागला. मन्दाकाकडे आगवाले पुस्तक बाबायला घुसवात केळी.

त्या वेळी बाहेरचे आवाजवरून एकदम बर ब आल्लाद-दावक झाले आकाशात

काळ वग पजेना करीत होते. एकदम धीज ललळलली आणि मेघ गर्जन उठत.

जळणारा बाळक हांगाचा गडमदार ऐकून बाबुराव आणि व्हास रोखून रडू लागला. त्याचे रडणे ऐकून मन्दाकाची पत्नी लक्ष्मी स्वयंपाकघरातून बाबत जाऊन व मुलाला कुत्र्यातून लायली, तरी पण मुलगा रडतच राहिला.

'मेघांचा कडकडाट ऐकून कोरगा बाबुराव काय हा घबरेल कबकडाट लेकाचा! मन्दाकाकडे पजेनाला दोष दिला, पण हातात पुस्तक धोवले नाही.

लक्ष्मी मुलाला शांत करू शकली नाही. शेवटी चिडून तो नवऱ्याकडे म्हणाली—
'तथात् कथा ती मेळी पुस्तक बाधीत बसायचं! काय मिळत पुस्तक वाचून कुणाम हाऊक? माझ एका आता-बर ब आल्लाद-दावक झाले आकाशात तुम्ही हापा करून पुस्तक थोडे ठेवून का

नि बाबुरावला भागील अंगणात नेऊन
संठवा. हा सात होईल, सोनयेंत की
स्वयंपाकाचं काम पूर्ण करून टाकोन

निश्चाय होऊन नत्तलाल मुलाला बंडून
मागच्या बाजूच्या अंगणात येला तिथे
पोंचलाच बाबुराव अचानक रडायचा मागला
आणि दाढ्या वाजवून ओरडला-“ताच्या
फूल, फूल!”

मुलगा जिकडे पहात होता, नन्दलालन
तिकडे आपली नजर बळवली त्याच वेळी
फुललेली सुखर काळ कमळ पाहून मुलगा
आनंदाने दाढ्या वाजवीत होता. हे सर्व
नन्दलालच्या सक्षात आले

घांतर नन्दलालने आपला बावकोला
बोलावून म्हटले-“हे नव, जरा एकड
यत्नेस का?”

लक्ष्मी जगणात बंडून म्हणाली-“काय
हो? काय झालं? बाबुरावला की
काय?”

प्रफुल्ल लाल कमळांकडे बोट बसून
नन्दलाल म्हणाला-“आता पर्यंत जी फुल

नव्हती, ती एकदम कोठून आली याच
मला आश्चर्य वाटतम्!”

संदेश लाल कमळांकडे पाहून लक्ष्मी
म्हणाला-“बाबूबा! लाल लाल कमळाचो
कुठो आता उगव कडाडत होत त्याच्या
गरजण्यान ही फुल उमळली असावीत
असे म्हणून ती स्वयंपाकावर रुकून गेली

नन्दलाल एकदा तांबड्या कमळांकडे
पहात बसित होऊन तसाच काही बंड
उभा राहिला

मावळ कुफान, बीज व मेघ गर्जना
धांभासह निसर्ग कधी जमीन व आकाश
यांना धराऊन सीडतो, तर कधी स्मित
हस्य करून गूढबुला ही करतो

छोट्या बाबुरावला जगाच्या गर्जनंम
भीति वाटली की त्याला आनन्दित
करणाऱ्या लाल कमळांना फुलवणाऱ्या
निसर्गाने कोतुन वाटल हे नन्दलालला
समजले नाही पण खरी गाष्ट ही की
एकाचा लहान मुलाप्रमाणे नन्दलाल
सुंदर फुलांकडे पाहून आनन्दित झाला

भारतमातेला अभ्युदय नमस्ते

कोचीनची मदिरे

केरळाच्या कोचीन शहराच्या भागावर
भारताच्या इतिहासाचा बाबत प्रमाद
कोह जगातील प्राचीन श्रुत कन्दार्गकी
एक शबेच माह वा यहुवी मदिरेन्ता
अनेक महकांचा इतिहास आहे निळघर
सरेल योनी जपण्यांतून याच ठेम
बनविणे आहे

बाळकोट-कऱ्याच्या नेतृत्वाखाली सर्व-
प्रथम पोर्तुगीज नाक कोलिकट गाव
दुसरे आणि बाळकोट-कऱ्या ने स्वामिक
लोकांना शरण होईन असे कार्य
सुरू केले

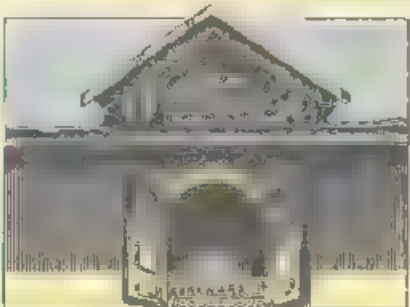
अस हांगतात की सत्यन राजाच्या
व्यापारी जहाजावर उडूही पोहोचले
प्रथम झाले पोर्तुगिजांच्या जहाजावर
छायेत यहाई लोकांना पोहोचले जीवन
सुख-सुखात पुनरुत्थान

भारतात ब्रुटोप विकसितवावे लक्षात
चर सेट फॉर्मिड इमे बांधण्यात
आले. हे चर पोर्तुगीजांच्या बासन-
काळीत कथालिक चर मधून,
इजाच्या काळात प्रॉटेस्ट चर मधून,
तर डिडिबाच्या काळात ऑगिस्त चर
मधून प्रॉटेस्ट होते. त्याचा हे चर
आज हातात इडिबा या स्वक्यात
कार्य करीत आहे.

मनुष्यांच्या शरणा-वर्धनाचा प्रतर्पण
विशेष प्रकारे सुशोभित केलेला आहे
इजाच्या सरकार व्यापक दाय्यावर
बांयमे जोड कोधीन हाडून तिकडे
वेढे करी ही लोखे प्रॉटेस्टांवर
मध्यत कडिबाचले निष्ठापूर्ण
सुरक्षित केलेले आहे

पोर्तुगीजांच्या सतकात पोर्तुगीजांनी केले
इजा-मध्यत स्वातंत्र्य ने कोधीनच्या राज
मोघांना वेढ-मध्यत दिने पाव्या
मितीवर गमावणातील कोही कटना
वितारलेल्या आहेत

हा प्रत्यक्षीत घडणुकांवर पोर्तुगीज हिन्डू
मंदिर निर्मितीच्या मुलौकी सुशोभित
केलेले आहे इमे मंदूरी विद्यालय
हिन्डू व मुसलमान मुल्या-मौलिकते
मध्यत राहतात

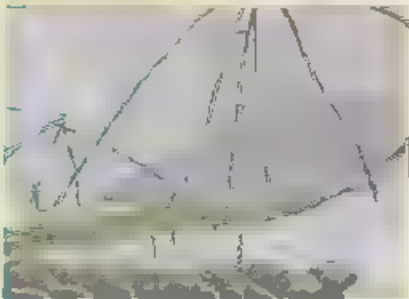

इतनी सतृप्त्या पहुँच्यो जतकाल
 बछो घेत घोंसल सलहार लालन ये
 भाल सेव्यो एकौ सुहृदो हानिकेल
 पाये इकावत बेखे बने रांगमाल लो
 काये भागतो निरवगुलपदमाला
 लोकात कालत हूँ बंभस्य नकुल

विज्ञान-संशोधन-परिषद्, भारत-सर्वकार, नयी-दिल्ली
ऐतिहासिक-समाचार-परिषद्, नयी-दिल्ली
विज्ञान-संशोधन-परिषद्, भारत-सर्वकार, नयी-दिल्ली
ऐतिहासिक-समाचार-परिषद्, नयी-दिल्ली
विज्ञान-संशोधन-परिषद्, भारत-सर्वकार, नयी-दिल्ली
ऐतिहासिक-समाचार-परिषद्, नयी-दिल्ली

सन्तुष्टि-कामार्थी तत्त्वप्रत्यय भावार्थान्
 अत्रयान्ते दृश्य कोणात् असेल तर न
 माझे पकडणाऱ्या बौनी दाढपांथे
 बळवर्धभासे ते देशील बऱ्याच लोकांच्या
 उदर विपदांथे पाश्चन पाहू लक्षां
 लोक माने एकदुष्काळा ही बाह्यनिष्ठा
 अस्मितांथे अस्मिन्ने उपदरा कळ
 जाणाने भावून

कोण एक काळी चोन देवान टोंग थावाच।
 एक मुलगा उखत होता आ मुलाची
 आई तो लहान असतानाच मारली. तो
 एकाणीस वर्षांचा असताना त्याचे वडोळ हो
 त्याला सोवून नेले. आयुष्यभर एक तांबडा
 पेसा ही बाबच मुलाकडे वाहीत. म्हणून
 टोंग एक जनाच मुलगा राहून गेला
 टोंगचे सर्वात पहिले कार्यव्य होते—
 आपल्या वडिलांची उत्तर-क्रिया करून
 त्यांच्यासाठी एक सधाधि बनविणे पण
 हातान एक कवडी नव्हती हे सगळ कस
 येणं ? पैसे मिळविण्यासाठी टोंगक एकच
 एक उपाय दिसत होता तो म्हणजे मुलाच
 म्हणून कोणाचा तरी स्वतःचा विकून पण
 टोंगने एना पुढ्यावर आपली किमत
 लिहिरी आणि मुलाच म्हणून विकल्या
 नात्या सर्वां पण लिहिल्या तो पुढा
 वाचल्या गळ्यात अडकवून मुलाचीक्या
 बाबारात टेकडारवर जाऊन बसला
 पुढ्यावर लिहिलेल्या सर्वां बाबून मुलाची
 कडीदार पुढे तिथून बात
 कारण अस ही टोंग स्वतःला कसो
 किमतीवर विकून घ्यायला तयार नव्हता
 वास्तविकीत रीतीत आपल्या वडिलांची
 उत्तर-क्रिया पार पाडून झाली सधाधि
 बांधायला जो सर्वां मईल तेवढी रक्कम तने
 निदान मिळावयाचा त्याचा निश्चय होता
 किंयक तस गेले पण त्याचा खरेदी
 करायला तयार पाहूक दिसला नाही
 त्याने आपला जो बर ठरविळा होता तितकी
 किमत मागला कदाचित् कोणी तयार
 होणार नाही जसा मनांतल्या अन्नात विचार
 करून ही कवडी सधमीत झाला होता
 इतक्यात निकडून एक अधिकारी आला
 टोंगच्या भल्यात लटकलला पुढ्यावरील
 अटी त्याने वाचल्या, मग आपल्या बरो-

बरेल्या एका बर्खावाल्याच्या हस्ते त्याची किमती दिली व कारागृह लहून घेतले.

टोंगची हत्ती पुणे जाली स्थान बरोचपार सहित आपल्या बहिनांची उत्तरावस्था केली, सात्त्विकत फन-बर्न केला बहिनां-साठी एका कुशल हिल्सकाराकडून एक सुरेल सभाषि बनवून भेतली आणि आपल्यासाठी खरेदी केलेल्या मालकाकड माळन पोचला. त्याची सेवा-भाकरी करावला सुखात केली राहण्यासाठी टोंगला एक सोपरी बनवून देण्यात आली.

दिवसाभानून दिवस जात होते. टोंगला सुख आणि प्रारण बनू माहीतच नाही.

वा विपत्तावस्थेत हो तो वापल्या बहिनांचे श्राद्ध मोठ्या निष्ठेने करित असे.

एक वर्षी पिके कापल्याच्या मोसमात टोंगला ताप भरून आला तो पसंताबकरून उठू शकत नव्हता. एक दिवशी रमरणत्या हुपारी टोंग तापाने फणफणत जेवत बसलेला पडला होता, त्यावेळी त्याला बाटल की वापल्या शरीराच्या कोणाच्या तरी हात धरून त्याची करीत आहे त्याला असं बाटल की बागला सारा दुबळपणा, कमी कमी होत चालला आहे आपल्या शरीरात होत असलेल्या या बदलाकड बाह्यपर्याप्त पहात त्याने अमळ रोळें उघडले एक अलौकिक सुबरी त्याच्या बसले बसली होती. त्या सुबरीचा परिचय करून देण्याचे बाहस थापल्यात नव्हते त्याच्या बोव्या-बकून आपला हात फिरवित तो म्हणाला.

“तुला भावावर बघ करून मली म्हणून तुझ्याजवळ राहण्यासाठी मी आले आहे.” टोंगला बाटल की स्त्री जणू काही त्याला आश्वासन करीत आहे तो घाबकून पलंगवकून उठून उभा राहिला, त्याला बाटल की बावली धरून कसबोरी नष्ट झालेली आहे. आपल्या बाक्याचे धाग्या-पांयस करण आपल्याला शक्य नाही हे मानण्याचे घाटेन हो त्याला होईना. त्याच्या गवतीने ही चिन्ता जण आपल्याला समजेली आहे अशा आवधान

बाबाबा

ती म्हणाली—‘कुटुंब चालविण्याची जबाब-दारी माही ती मी पाहून घेईन तुला चिन्ता नकी’

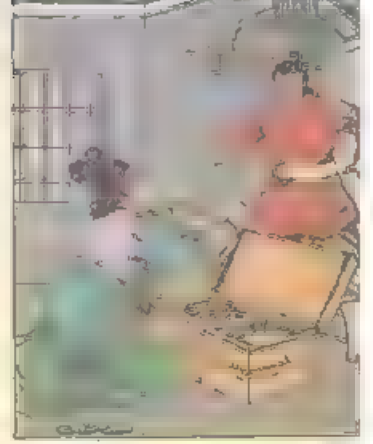
बोवें हो देवळात गेले गुड्यांवर बसून गोष्टांनी विन-देवतांची मनांमन पुढा केली आणि दोन पति-पत्नी बनले.

त्यांचे लग्न एका विविध पद्धतीने झाले होते त्या स्त्रीचा बस काय नि ती कोठून तेथे बाली हं ही टोंगला विला विचारल नाही तिनं केवळ आपले नाव सांगितले— ‘बी’

‘बी’ बाल्यामुळे टोंगच्या बरांतीच वातावरण पार बदलले गेले सार पर सडबिल गंग, सुंदर वाट लावले! आभावर जाण्यापूर्वी टोंग पोटरस साठ सांगला गोष्टातील काम संपवून हो घरी परत येई, तेव्हा सध्याकाळचे जंजण तयार असे.

टोंगची बाक्या विनसभर हातमाभावर बसून रंगी-नेरंगी चिन्तांनी मुक्त देखची कापड विचीत असे. पाहण्यासाठी मुष्टीका ही बसले बाक्याकड बाटल कारागिरीतील तिची कुशलता सर्वत्र प्रसिद्ध झाली. रोज व्यापारी लोक तिच्या बरी घेत व चांगली किमती देऊन तिनं हातान विनलंन रेसमी कापड खरेदी करीत.

‘बी’ न परिवार चालविण्याची जबाब-दारी स्वीकारला होती त्याप्रमाण ती मने काही करीत होती पेटोल दिवसेंदिवस

पेने बनू नागले एक दिवशी पेटो उघडून तिने बसविजेको अंशक चावीची नाची टोंगला बाक्याकड, नि आत असलेला एक कागद काढून स्पष्टता हाती विला ने टोंगला मुक्त केल्याचे पत्र होते टोंगच्या माळकांना त्याने दिलेली किमती परत मिळाली होती टोंगची गुलामी संपली होती, त्याच्या डोळ्यांपासून आनंदाचे नल लागले.

बी म्हणाली—“दक्षिण दिशेला मी तुझ्यासाठी जेन न रेसमाच्या फिडथांसाठी बाग खरेदी केली आहे आतापासून तुमच्या कोणाकड बाकरी करण्याची आवश्यकता नाही तू स्वतः आपली नोकरी कर.”

जंजोला

५१

टोंग आपल्या सायकोच्या पाया पडू लागला. तिने तसे काळ दिके नाही.

त्या दिवसापासून टोंगचे हाव बदलले. ती जे काय हाती घेई, त्यात आला सफलता मिळू लागली. हाताहाती काम करणारी माणसे प्रेम व आदराने त्याच्याकडे पाहू लागली.

याच दिवसात हातमाग चालविण्याचे काम बन्ध झाले टोंगची बायको तम्रवती राहिली. बोनम वेळी एका सुंदर बालकाचा तिचे जन्म झाला. जे त्याला पहायला जाला ते म्हणत- 'हा कोणी बाबाच्य मुलगा नाही एका चरदानामुळे हा जन्मला आहे हा मुलगा सत्ययुगी होणार'

एका वर्षी बडीचा मोसम सुरू होणार होता अजून एक दिवशी हाकी नवरा-जाचको आपल्या मुलाबद्दल न स्पर्शही प्रविष्ट्याबद्दल सकाळ पयले बोलत बसले नवने आपल्या पत्नीच्या चहण्याकडे लक्ष नितळून पाहिले, 'बी चा बेहरा त्याका अधिकच सुंदर वाटला

सकाळ झाली मि बी बघवन् उठून उठो राहिली. डोंगचा हात बघून त्याला बाळीच्या पाठण्याजवळ बसून गेली का कोणता डाऊन भाव टोंग कीकडे पाहून बोवा बाबरला होता. टोंग बायल्यान पहिल्यांदाच असा आदरला होता सहजच त्याने बोलले मिटून बीपुढे गुठचे टंकल डोक वर ठरवून त्याने तिच्याकडे पाहिले आश्चर्याची गोष्ट उघो की तिचो आर्कान पूर्णत बदलून गेली होती सर्वसाधारण स्विबाहून ती अधिक उंच दिसत होती तिच्या चेहऱ्यावर प्रकाश बाहेर पडत होता

बी म्हणली- 'तुला सांगून जाण्याची वेळ जवळ आली आहे मी मानव नाही पण तुमवागडी पालवी म्ही बनून आम्हा मर्या स्मृति-चिन्ह म्हणून हा जायला मुलगा तुमचा जवळ राहील तुमचा विनूभक्तिवर प्रसन्न होऊन स्वर्गाच्या अधिपतीने यला तुमचाकडे पाठविले आतामला निकड परत गेल पाहिले मी बी नियु नावाचा अप्परा आहे'

इतके बोलून बी हलू हलू अदृश्य झाली

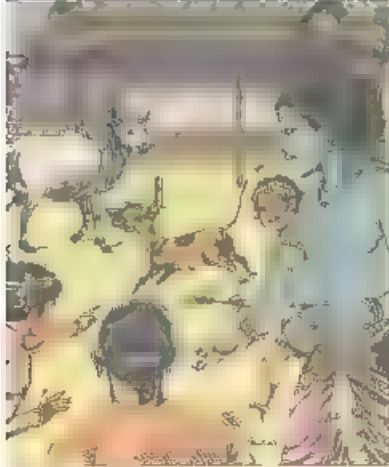
कृष्णावतार

दिग्दर्शक कृष्णाच्या जोड्या वाढतच 'पाल' दाहोबा' केलावत आणि सगळ्या हल्ल्या, त्यामुळे गोकुळात शोधले पाजका होता गोकुळाबासी केवळ निरुपाय म्हणूनच ते सर्व सहन करीत होते, चूप रहात होते परंतु गोपिका गण्य बभल्या नाहींत त्यांनी विचारविनिमय केला आणि गणांकड आऊन कृष्णाच्या उपद्रव्यापा-बद्दल तक्रार करू लागल्या

"अग बाई, काय तूच एका कावक्या मुलाला जन्म दिला आहेस का? आम्हाला त्यामुळे किती त्रास होतो पहा न! तो लहान मुलगा आहे म्हणून आम्ही आवरच वळकी डलटी टाकून पळून गेल्या. आमचं गय केली, पण खोडपांगडी काही मर्यादा किती नुकसान झालं, आमची किमत काय ह्या पुन्ही लोक श्रीमंत जडाव, पण राहिली? आम्ही कांते जगाचं?" मारा दोष तुझाच आहे तू कावक्या इतक्यात आपली एक गीपी पाव आपटत,

३. कृष्णाच्या आपर्लीला

हातबारे करीत तिचं वाली जन म्हणाली-“जय बरोदे, तुम्हा घुलना बर राखत आहे राखत। मी तुमच्या हुडपा आणि चौक्याची मक्की चिनवात दांगून ठेवली होती. त्याने सगळं जोशी खाल्लं, हुडपा फोडून टाकल्या, शिक्की लोडून टाकली आता पुढे खांग त्याच्या लोड्याचा आम्ही बचाव घेऊन कराव्या. जस वाटेल आम्हाला गाव सोडून जायची पाळी येणार.”

जाणली एक गवळण रावान हात हलवत, चोट मोंडत वाली आणि हुकूमत पांघू पावली-“बराबरा मावच्या खोलीत तुपाचे बरेच हुई ठेवून बराबाबाला कुलूप

घातल तुम्या मायाची पोखने कुसुरा-सहोय बराबाबाला पाडून टाकला मी बाबलून पळून गेले मला माहीन नाही त्याने सगळं रूप खाऊन घेतलं का काय केळ! थोरला वेळाने गेऊन पहाते तर बेंबभरमुडा रूप भिल्लक नाही! असं अपमानित होऊन संकटाचं किणं जगण्या पेक्षा गावाला जाय सादून देऊन आपला गापीगुर खंजून हुसत्या गावान शेततेत गळू.”

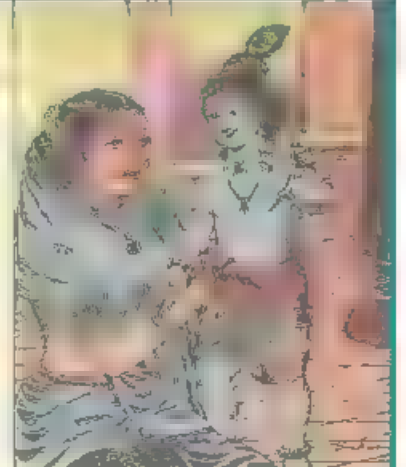
एक वाई मावून सर्व शापिकाला बाजूला सोरते पुढे जाली आणि म्हणाली-“या सर्वांच्या गोष्टी काय एकतेच जगा मज्या घरी काय भनाचार झाला तो ऐक-तुम्या दोडोबाने माझ्या घरात घुसून बहू पटकं रूप, दूध जगू घरी खाच्या बरजळ मांडून दिव. रिकाम्या मळस्यावर हाताने, लायाचो माकून तो फोडून टाकली, दाढ-पात-कीर सर्व काही आपल्या मित्राना वाटून टाकलं सगळी मक्की फोडून टाकली मातरंभ्या दोऱ्या सोडून त्यांना मायोंकड हाकललं आमच्या मुलांना बेंबभरमुडा रूप घेई किवा दूध घेई नाही. मी राहत आहेत.”

आजली एक गोपी रडू कठावे म्हणाली-“माझ्या मुलांना व पतीला पक्क्या जेवणी हज्जा झाली होती म्हणून मी दूध आटा सत्तर, लोणी भिल्लक पिटाई

वनवून घरापासून रतून येवजी तुम्या मुलांना पण उत्तरवून सर्व पिटाई फस्त केली त्यांच्या पोटात कसलं बूत-पिपाचच बसलंय नकळी! मी जार सांगितलं तर माझे पति त्यानर विस्वात ठेवलीस का! दूध सांग?”

जगा प्रकारे सर्वेजणी एकावेळा एक माट्यात तकारी पसोवला नांघू सांगत्या एका बराबाला आठमासग हातलंला पदावं झाला तर दुसऱ्या बराबाला सर्व स्वयंपाकच सादून टाकला! हे सर्व एकादा लहान मलगा करू शकेल? बराबाली पुढेच माणवं घरात मळताना एकादा बरवी माईवासर जंगलात पिटाळून लावली? ही कृतं अमानुष नव्हेत का?—बरा तन्देच्या तकारी सर्वांनी केल्या व आपला शवटच निशेवही सांगितलं ‘हे पहा, जाम्ही सर्वे गाय सोडून दुपरांकड जातो मग तु अन् तुझा लाडका मुलगा या गावावर हव तलं राख करे’

सर्वांच्या तकारी ऐकून बरोदेने लढावे सांखन केळं आणि म्हटलं-“तुमच्या घरी व ज मुकसान झालं ते ते सर्वे जी अकून रईत-काळजी करू नका पण लक्षात द्या-मुमक्यावून अमिची काम कशी चालतल? माझ्या मुलांना अतो राखसी काम कशी केला असतील कुणात ठाऊक पण मुम्ही तरी खाट लक्षात लावतल?”

ते असो, आता वापडे मी त्याला असा माझ्यात ठेवते तुम्ही पहात रहात जात मनात काही न भाणत आपापल्या घरी जा!” जसे सजजावून त्या सर्वांना बरोदेने तेवून पाठवून दिले

शानंतर बरोदेने कुण्याका आपल्या मांडीवर बेंतले अन् स्वयंला चुनकारद बोळ सांगली-“बाळा, तु दुसऱ्यांच्या घरी जातोसच का? मावल्या घरी काम दूध-दही कशी आहे? मी पावले दूध तुला कुघर एक खेच दूधही माईच्या दुधाच्या एका बराबी बरोबरी करू शकणार नाही, अन् म्हणताना आपल्या अळखीच्ये इतर लाकाचो कसाका मांडण उककून सोडताय?”

यह म्हणून यशोदेने त्याला आपलं दुध पावले, त्याची वुष्ट काढली, त्याच्या मस्तकाले अमळाच काढून त्याचे पुंजन घेतलं पुन्हा म्हणाली—“एक दाढी, आज सकाळपासून तुम्या तकारी ऐकण्यासच वेळ गेली. तु असा बांगड वाहेस की आता तुला सांडल तर तू बरी पुन्हा मांडण मागशील नाच तुला आता जाणूनच ठेवते.” असे म्हणून कुण्याचा हात पकडून यशोदेने त्याला उलळीजवळ नेलं आणि एक पावे धऊन बोटीचे एक टोक कुण्याच्या कमरेला बांधलं अन् दुसरे उलळीला. नंतर हातान छडी घेऊन ती म्याला म्हणाली—

“इथून हल्लास तू भार मिळालं म्हणजे

कसा हल्लास इथून तू असा प्रकाश त्याला धमकी देवून यशोदा आपल्या बरकामाका निवून गेली

धीवचा वेळाने कुण्याने पावे पकडून उलळी प्रसन्न आपल्याकडे ओढून घेतली मोठ्याजवळ दोन धातूकस मोजारी खेजारी उने होते. कुण्याने उलळी ओढून त्या वृक्षाजवळ नेली आणि स्वतः त्या दोन धातूच्यांमधून धातूकडे गेला नंतर धातू शक्ती एकवटून उलळीही त्याच्यामधून लेवू लागला. आणि काम! दोन्ही वृक्ष वृक्षांमधून जाली होतळते. आवाज ऐकून अनेक गीप-बोपी धावत तिचे पोचले. ते दुध पाहून काहीकाय यशोदेकडे धावले व म्हणाले—“बाई तुमचा मुलगा कसा रासली राखतीच आहे! मनांत असं उलळीला कसाच बांधावे? पोर महादल बंगार पाहून बंदी आहे अन् तुला वाटतंय आपण मोठं उकलेच काम केलय, या वृक्ष मुलावर राही तफट न केवो!”

हे ऐकून यशोदेचं हृदय बरकपलं ही एकदम किचालनी. तिचा आपल्या वरराचे देखीनेही आज राखिले नाही ती पळत मुटली

इतक्या वेळात नन्द व आणखी काही गोपही तेथ पोचले त्यांनी पाहिले कुण त्या मुटकेल्या वृक्षांमधे असा वसला होता

की बच्ची काही मेघांमधे चंद्र चमकतो आहे नव्याने झटकन पुढे होऊन कृष्णाच्या कमरेतलं दारं सोडून बसू त्याला धक्कून घेत विचारलं. "बाय्या कमरेत दारं कसं? उखळीची पाळा दार्याने कोणी बाघलं? याने उखळ झटक्यात दूर वळून कस आणलं? एवढं मोठं दारं कसं कोसळलं? काय प्रकार आहे हा?"

प्रगाढात घडून सांगितलं की निदस कुण्याला दारीन उखळीची बांधलं होतं आपल्या मुलाच्या बाल-आध्यात्मिक तऱ्हा मलागत जाल्ल्या बंकिता व आत्म-दल ज्ञाना नूतन गावळाला काही गमजलच नाही तं म्हणू पावले. बाळकी घाते

नाहोत नृपान नाही बीज रुड-रुडी नाही एकाचा हुरी ही बनने लासेला दिमला नाही का हे सर्व कसे? सेत इकड जालो नाही. आप काही हो नवल नाही मग या बलान हे प्रचंड वृक्ष कसे पाठलं? पाहून अधिक भववर उत्थान कोणता होऊ शकेल? अशी ही घटना पहिल्यांदाच घडली नाही ना? दुष्ट राक्षसी प्रवृत्ती गाव्या हल्लोत मारली गेली काही कारण नाही, बसू बरभनकम गादीच तुकड-तुकड झाले! इतं रडायं ही धोक्याच काटू लागलं आहे. पण बिघे कोमलो, लहानाच मोठे झालो ते गाव सोडून जवळ कुठं? असा विचार करीत सर्व लोक आपापल्या घरी निवून गेले.

दिवस जात राहिले. आता बलराय काठ बघांचा झाला. नि कृष्णाचे आपल्या कायद्याची झालं कसे पूर्ण केले. दण आपल्या समस्येसक गोप-नालका बरोबर खेळत, बासरांची खेळत, मजेंत दिवस घालवीत हुतांत शिळय आताची शिकी ह बाळक होऊन काहीर पडत, पायात पाट त्रण बाळून पावू लागल की छोट्या बटा हवत मजशीर उडत तोफार पसरलेल्या गतात पाठ-मंडयाचं आरडून सळया मेडघाना पळवून लावोत उत्साहान पाणा पाल नि झोडावन चढत मघाचो गोडी

दिसली की ही नोडून-फोडून त्यातोल सव पिळन घेत. झिझा जात जात बसत अकारे या यादव बालकांना बीजन म्हणजे एक सोनरी खंभी वाटत असे

एके दिवशी कृष्ण बळरायला म्हणाला— दादा बापण या बघात बेन्मली, इथच आपण पावन पोषण झाले एकाच ठिकाणी अनेक वर्षे राहून पोष्य वाटत नाही! जताबरांनी कुठल्यातलीत सर्व घनत साऊन टाकून माहे माहे तोंडली जात आहेत नलाव नि इतकी बापरांनी होऊन वेचे दलदल निर्माण झाली आहे. बाजीपाला आणि बळाळ बांकडांसाठी दूर दूर जावे लागत आहे. म्हणून बापण हा प्रदेश सोडून बुंदाबनांत जाऊ या. तेथे फार सुखर सनसरी आहे असे लोक सांगतात तेथे गांवदेन नावाचा एक पर्वत आहे या पर्वतावर भांडीर नमकाचा एक महापटवूच आहे. बुंदाबनाच्या बध्य नागांतून कासिदी नदी वहाते. तेथे जाऊन आरामाच आपले जीवन करू. म्हातारी बाणले हे स्थान साठायला सुरुवा तयार तळतात. त्यांना शिवबध्पाकरता की एक उपाय शोधला आहे! बहालच रहा बाता!"

कृष्णाच्या तोंडून हे सड बाहीर पडतच होतं इतक्यात त्याच्या शरीरातून लोकडो-हजारोच्या मळवने बांकडांच कळपचे कळप

बारी बाबूत सेरा-बैरा पळू लागले यामुळ बं पाळ बघीत झाले, गाई बावकन गेल्या या बांकडांचा आकार काही बसा-मान्य होता त्यांची विकार करण गणाळीना शक्य झाले नाही. बापांही ही मामला कट्याच्या मस्त बैलांना वा नोकडांनी माकन टाकले गोपाळ तोंड फिरवून हुसरीकडे पाहतात तोवर या बांकडांनी दासरासा उचलून गेले या उत्पाता बरोबरच रात्रीच्या वेळी बाघ-मिहांचे सर्वान एक येऊ लागले मोठ-मोठी हुकुरे येऊन खडू खणू लागली या सर्व घटनांनी चिंतित होऊन बघो वृद्ध गोपाळ एका ठिकाणी जमन यापूर्वी

घडतल्या उन्पातांनी ते घाबरून गेल होते. तरी ही आपल्या याबाब्या मोहामुळे ते सोडून जाणे त्यांना शक्य नव्हते. आणि जाता त्या सदाहन भयानक उत्पात होऊन राहिल्या होता अशा स्थितीत गावठी त्याचे कर्तव्य काय ?

भूरावन अत्यंत सुंदर आणि दिव्य आहे अशी प्रशंसा सर्वांच्या तोंडून जाण ऐकतो, पण दुसऱ्या बाजूला हे ही ऐकतो की तेथे दुर्गम प्रदेश आहेत, आणि त्यात राक्षस राहतात कस ही असले तरी नाही तरी केलच पाहिजे ताबडतोब दुसऱ्या एकाच प्रदेशात गेल पाहिजे आता हथ धाणभर राहण व्यर्थ नाही" बृह मंडळींनी असा विचार केला

ते लोक अशा प्रकारे विचार करीत होते इतक्यात तेथे नारद मुनि येऊन द खम साठ त्यांनी नर गोपाला बोलविले बाजूला घेऊन जाऊन समजावले आपण सर्व अण वृंदावनात जाण्याचा संकल्प करीत आहात. पण तिथे राक्षस आहेत या

विचाराने आपल्याका भीति ही वाटत आहे ही गोष्ट खरी आहे ना की आपल्या पुत्राच्या राक्षसांपासून ब्रीका आहे? ऐका अने माणू नका की आपला मुलगा फक्त मानवच आहे राक्षसांचा सहार करण्यासाठी अवतार घेतलेला तो आणि नारायण आहे कृष्ण आणि बजराम मुळा नारायणाचे अश्व-स्वरूप आहेत. कृष्णाचा सहार करण्यासाठी राक्षसी पुत्रता, खकट आले पण त्याचा वध करू शकले नाहीत, उलट त्यांच्या हातून मारले गेले. आपण या घटनेत प्रत्यक्ष पाहिल्या आहेत ना? म्हणून आता कुठला ही संशय मनात न वाळवता लगेच वृंदावनात जा आपले कल्याणच होईल

यानंतर नारदाने कृष्णाच्या ही होच गावट सांगितली आणि ते निघून गेले. इकडे नरद सर्व गोपाळांना सांगू लागले-आम्ही सर्व जाता वृंदावनाकडे निघाओ आहोत आमचा हाच ध्येय निश्चय आहे म्हणून सर्व लोकानी जाता निघण्याची तयारी सुरू करावी

अदत्तावदन

विधान नारायण अने भयानक घडला पण त्या ओपवात ही अंतर कमी न जाता वाढतच गेली

१५. दिवस विधाना वेळाच्या म्हणाला- वंदराज, संपत्ति जोडता जोडता मी अनेक पप के ओ पुण्डकसे एकटो केल नाही माझी गपच जात गेली छळत आहेत त्यामुळेच आपल्या ओपवात काही प्रयास पाहत नाही

येथेला समजून चुकले की विधानाच्या मानसिक व्यथाच जास्त आहे आणि त्यामुळेच ओपवात काही उपयोग होत नाही म्हणून त्याने विधानाला समजावले- महाराज, आपण काळजी करू नका मी आज आपल्या हातून पुण्यकार्य बह-वागनी जगवण्या करतो त्यामुळे तुमची सर्व रण घडून जातील व मा ओपवात साही किंवा प्रभाव पडत

त्याच गावात प्रलोभ मावाचा एक गरीब शेतकरी रहात असे त्याच्या कुटुंबात पत्नी व दोन मुले अशी चार माणसे होती. दरवर्षी तो लूप काढावकष्ट करून आपल्या सोयीसाठीचे काम करी पण शेवटी आपणाल्या वेळपर्यंत काही न काही सकट येऊन त्याचे मोठे नुकसान होई. अनेक कारणांनी तो कर्जबागारी झाला

नैद्याने घनांत विचार केला की बिभो तप्या हातून या प्रलोभवर काही उपकार करवावा तो प्रलोभला विधानाकडे घळत जाऊन म्हणाला-"अस पहा साहेब, शंकर विनगरणू लोकांना मदत करण्यापेक्षा एकाच गरजू माणसाला दान दिलेत तर आपल्याला अपार पुण्य लाभेल

मग कसच काय ? विधानाने प्रलोभ कडून त्याच्या सर्व अडकणींचा पाठा बघवून घेतला, त्याच सर्व कर्मे फडून टाकल

आणि एक वर्षभर पुरेले इतकी लाचमांमरी
दळत व्यालाय त्याला मोल

यातूनच माव विभान्तवर ओरडाचा
पोव परिणाम दिवू लागला आणि आठ-
वटांभरात तो खडखडान बरा झाला

विभान्त व वैद्य बाप्याकडून ही गोष्ट
सांग्या गावभर कुसुमळी

'आम्ही सर्वजण नेहमी खोबळ्यात वान
वैद्य असतो, पण आम्हाला कधी असला
चमत्कार अनुभवला आला नाही बहुधा
या प्रलोभच्या बंसीच काही खास सामर्थ्य
असले पाहिजे' गावच्या लोकांत अशा
प्रकारची चर्चा सुरू झाली

ही चर्चा प्रलोभच्याही कानां जाली
माता डोही आपली ही कहाणी सांगत

दाराद्वारे किंवा आपला प्रलोभला दान
देण्याचा आपल्यावरून काही उपायच होईल
किंवा काही चमत्कार घडेल अशा अपेक्षेत
प्रत्येकजण त्याला खोबळ्यात दान देऊ
लागला

आता प्रलोभने विचार घेतला मजला
बाळ लागला मलात घईल तेव्हा तो
आसपासच्या गावी हिंडू अन् आपली
कहाणी सांगून लोकांकडून दान
मिळव

"जरा ऐका बरं, लोकांला बळी पडून
बाजकाल तुम्ही भिकाऱ्यासारखे वाग
लागला साहोत. आता आपल्याला कशा
चीही कमतरता नाही आपण पहिल्या
प्रमाणे पुन्हा कण्ट कण्ट जगू या

प्रलोभच्या पत्नीने त्याला एकदा समज
वसवून प्रदान करीत घटके

'कापाडरवट' वगळी तोवर आपल्यावर
नसली सकटच यात गेली उलट या
व्यामूढ आपल्याला चांगले दिवस दिवत
आहेत मीही सुखान जाई'-प्रलोभ
म्हणाला

पण प्रलोभच्या पत्नीला हे कळले नाही
ते म्हणू लागली-"असं पहा, आपण
सकटात सापडला होतो तेव्हा विभान्तने
आपल्याला भवत केवळ मन् म्हणूनच
त्याच्या बाटघाला पुण्य झाले आता
आपण-माझा कशानी आनवकला नाही
आपल्याला आता दान देण्याने कोणाला
पुण्यप्राप्ती होणार नाही तो गोष्ट लक्षात

वाक्यावर गावलाच्या लोकांनी आपल्याला
दान देणं बंद केले तर आपली काय
जमल्या होईल? माझं ऐका, वाक्याचीपणा
हा सर्वात प्रयत्नक रोग आहे. एकदा हा
रोग चिकटला की सुटणं कठीण!"

तरीही प्रलोभने आपल्या बापकोच
म्हणणं मनाने घेतलं नाही, तो आपल्याच
पद्धतीने धर्माभेन करीत राहिला

काही दिवस निघून गेले आणि प्रलोभ
एकदा आजारी पडला,

इकडे गावात मन्ही प्रभाव पडली होती
की कीची आजारी पडला की ती प्रलोभला
काही दान देई मन् मन्च जोपर्यंतचार
सुरू करी! आता प्रलोभला भान पडली
व त्याने वेदाला विचारले-"वेदराज

आता बीच कापारी वडलो. की हुणाला काय दान देऊ ?

प्रकीर्णता सुयोग्य उत्तर देण्यासाठी विचार करीत असतानाच प्रकीर्णच्या एकाच वेळात जूनन बाजूला झालाच घेतले थ स्टूटले- 'वेद्यसहाराज, प्रथम माझे पति मोठ्या प्रतिष्ठेने आपली काळ-कथा करीत असत. पण आता आपणच दान देवकल्यापासून हे मिका-वांछारखे वागू लागले आहेत की खुप समजावले पण ते आपली वचन सोडायला तयार नाहीत. चार लोकात मिका-वांची बापका म्हणून त्यापला मला उगाच वाटते खर म्हणजे आहोतीपण मुलेच माझ पति आजारी झाले आहेत आता आपण औषधामुळेदरब त्यांना अस पथ्य मारा की जण करून त्यांचे हृदय-परिवर्त-न होईल '

आता वेद्याला आपली मूक समजून आली! त्याने प्रलोभका म्हटले- 'असं पण, दानधर्म केल्याने आपल्याला नव्यान

पुष्प मिळत नाही. एवढी केवळ बदला बदल होते तर विधाने करून दान घेतले म्हणून तुम्ही मोठे पुष्प त्याला मिळाले त्यानंतर तर एकसारखे दान घेऊन राहिले पण परिणामच तुम्हा सगळे पुष्प हळूहळू येऊ लागले आणि तू आम्हाची मदतमाग ही हाडडतोव औषध देऊन आता तुम. ठोक करीत पण यानंतर ही तू दान घेत राहिलास तर तुला पुष्प ताबड बाप काय लागेल! आणि त्यानंतर तू कोणतही औषध घेतला तर तो वागू शकणार नाहीस ?

वेद्याचे हे बोलण ऐकून प्रलोभकाल शला आणि त्याने शपथ घ्याली की "यापुढे कधीही, कोणाकडूनही, कसतही दान घेणार नाही " नंतर वेद्याच्या ओरबाज तो सवकच बरा झाला व पहिल्या प्रमाणे घेहूनत करून णगू लागला

यावेळी मात्र नशिवात प्रलोभका माथ दिडी, ओढ्याच वगैरे तो जांमळा घनवान झाला.

अद्भुत वृक्ष

वैतरणी राज्याच्या राजा विष्णुवर्धन बाला एकुलता एक पुत्र होता-राजवर्धन विष्णुवर्धनन राजवर्धनच यावर ज्य भिक्का ही केला होता

एक दिवस राजवर्धन एकांतात असून आपल्या पूर्वजांचा इतिहास वाचत होता. त्यात एने ठिकाणी अस लिहिले होते की इतरणीच्या उत्तरेला एका वनलात एक निपवृक्ष आहे त्याच्या साली जे राहून कायताही इच्छा केली असता तो ताबडतोब पूर्ण होते काही रात्रीही या वृक्षाच्या पदवीन जवळच्या अडवणी सोडवल्या व आपले राज्य प्राप्त व्हावे

हे वाचनानंतर राजवर्धन दहा दिवस काळ धडाकून त्या वृक्षाचा राख लावला, न वृक्ष आता अडून वटून जाण्याच्या स्थितीत अस होता, त्या झाडाच्याला जम राहून राजवर्धनन सेनापता व सत्री

यांची रूपे घंथाची इच्छा केली व तो त्या रूपात परिवर्तित झाला

या खद्मुत परिवर्तमाने राजवर्धन भक्ति झाला! त्या वृक्षाच्या लामच्याचा उपयोग करून आपल्या पूर्वजांप्रमाणे जनकस्थान साधून एक उत्तम व लोकप्रिय राजा बनवण्याचा त्याने निश्चय केला

दुसऱ्या दिवशी राजवर्धन उद्यानात फिरत होता. इसकास सेनापतीच्या मत्नीने तेथे येऊन त्याला म्हटले- "प्रभू, दोन दिवस झाले माझी मुल भंवली नाहीत '

सेनापती दोन दिवसांपूर्वीच सोमवार नमस्तेला सेनेचे निरीक्षण करण्यासाठी

गला होता त्याच्या मत्नीचे बोलणे ऐकून राजवर्धनला एकदम जणकालत्या त्या वृक्षाची काढवण झाली. त्याने सेनापतीच्या मत्नीचे खतरण केले व तो जंगलाकडे वाजू लागला

तिथे झाडांसाठी राजवर्धनने सेनापतीचे रूप घेण्याची इच्छा केली व तो सेनापति बनून त्याच्या घरी गेला.

सेनापतिच्या रूपातला राजवर्धनला पाहून त्यालाच वडील समजून मुले त्याच्या पायांना बिलगली. आईने मोठपा प्रसन्नतेने घुंछांता जेवण वाढले व जवळ बसून राजवर्धन मुलांना भरवू लागला.

तेमक्या त्याच वेळी सीमाशालावर गेलेला सेनापति परत आला. आपल्या रूपातल्या बुडत्या प्राण्याला पाहून त्याला शोच आला व राजवर्धनला हातातील लाठीने पिटून काढत विचारले-“बोळ कुठला, कोथ आहोस तू?”

राजवर्धनला भाठीचा भार सहन झाला नाही. पुन्हा बरे होण्यास त्याला बहा दिवस लागले.

एक दिवस राजवर्धन जनतेची स्थिति पहाण्यासाठी जेव बघणूक बाहेर पडला. एका बराचून पति-पत्नीच्या तीव्र शब्दांतील वावाधादीचा आवाज ऐकून मितीची चिकटून त्यांच्याशीच गोष्टी ऐकू लागला.

“पहू, या पोरीच्या व्याच्या सर्व मुलींची जमन झाली. आपल्या मुलीला बाप आयुष्यभर असंच बिनलग्नावच रहाय लागणार काय?” अशा धकारे वाक्याने नवऱ्याजवळ आपला राग प्रकट करीत होती.

“अब, जरा वाट पहा. रामदेवला घेऊ दे. मग पहा, आपल्या मुलीचं लग्न कसं अटक्यात कसून टाकतो ते!” नवरा म्हणत होता.

राजवर्धन तिथून निघून त्या मुलीच्या कोपन्यावरून धडला. तेव्हा एका व्यापाऱ्याच्या चराजवळून जाताना त्याचा संवाद ऐकू आला-

व्यापाऱ्याचा मुलगा आरल्या बडिलाला म्हणत होता-“रामदेव परततचंय नास आपण व्यापारचंदा बंध कसून हातावर हात धरून बसून रहायचं काय?”

“त्याचं येणं अणू आपली संकट संपणं काय शक्य आहे?” व्यापारी म्हणत होता.

हा संवाद ऐकल्यावर राजवर्धनच्या एक गोष्ट लक्षात आली-रामदेवच्या येण्याने दोन परिवाऱ्यांच्या बटबटांनी दूर होणार आहेत. तेव्हा त्याने निश्चय केला की आपण रामदेवचे रूप घेऊन घांटा भदत करायची. नंतर तो जंगलत गेला, त्या भद्रभूत वृक्षासाठी जमने राहून त्याने रामदेवचे रूप घारप केले व तो पक्ष जाला.

जरा रामदेव थोड्याशा प्राश्वसातून समुदीं जबाबार करणाऱा एक व्यापारी होता. बन्धुमाना नावाच्या एका माणसाने आपल्या मुलीच्या लग्नासाठी साठवून ठेवलेले बहा हजेरा रुपये रामदेवने जबाबाचे आश्रित दाखवून घ्याव्याकडून व्यापारासाठी घेतले होते. नंतर पूर्वेकडे जाणाऱ्या जहाजातून माल घेऊन जाऊन पूर्व-द्वीपांवर व्यापारात त्याने भ्रष्ट काही घालवले, तेथून परत येऊन कुर्नबाण्यांना आपला चेहरा दाखवणे अशक्य झाल्यामुळे त्याच द्वीपांवर भेदतबमजुरी करून तो तिथेच स्थिरावला.

इकडे रामदेवच्या देशातला राजवर्धन प्रथम व्यापाऱ्याच्या घरी पोचला. दर-वाऱ्यावर ठकठक केल्यावर पोव्हा त्याने दरवाजा उघडला तेव्हा तो व्यापाऱ्याला विचारला-“काय, कसं काय? सर्व सुवाळ आहे ना?”

रामदेवला ओळखून व्यापाऱ्याने त्याला बराच घेतले. तंभर बापजेकानी मिळून त्याला घागले पिटून काढले, नि म्हटले-“व्याजासहित आमची सर्व रक्कम बापाच्या भासा परत दे.”

सारी गोष्ट समजल्यावर आता राजवर्धन चपकला! या जवर्भात व्यापाऱ्याच्या मुलाने बराचून तिथून कन्धमानुलाही बोलावून आणले. बन्धुमानुनेही कात येताच राजवर्धनला बांगले दुकडून काढले व म्हटले-“तू तोडमोड बोलून दहा हजार रुपये हुडपलेस, बल राजाकडे. तिथेच बापा तिकाळ करू.” असे म्हणत बन्धुमानु राजवर्धनला राजवाड्यात घेऊन गेला.

तेथे मंत्र्याने चन्द्रभानूच्या तोंडून सत्कार ऐकून म्हटले-“हे बब, मात्ता शनिंसाहेबांची तथ्येत ठीक नाही. युवराजही कुठे बाहेर गेले बाहेर. तेव्हा आता तात्पुरते मी याला तुमगाव बंद करून ठेवतो.” जसे म्हणून मंत्र्याने राजवर्धनला शिपायांच्या साभ्याव दिले.

तुरुगाव बंदीस्त झालेल्या राजवर्धनने पहल्यावरच्या एका शिपायाची मारला करून मंत्र्याला दोसऱ्याने घेतले आणि त्याला सर्व हुकीकत सांगून आपली सुटका करून घेतली.

काही दिवस गेले आणि राजवाड्यात विचित्र प्रकारे जोऱ्याचे सव सुरू झाले.

एकदा कोयामासावून मोठी रक्कम चोरीक गेली, तर आणखी काही दिवसांनी एका राणीच्या इगिण्याची पेटीच गायब झाली. चोराला कोणीच पकडू शकले नाही. जाता राजवर्धन स्वतःच त्या कामाला लागला. एके दिवशी कुठ्याचे रूप घेऊन तो राजवाड्याच्या प्रवेशद्वाराचे पहरा करत बसा होता. इतक्यात एक चोर मोठेले गाठोडे घेऊन जाताना त्याला दिसला. जोरात झुकून त्याने चोरावर हल्ला केला. पण चोराने त्या कुठ्याला एक दगड फेकून मारला व स्वतः पळून जाऊ लागला. राजवर्धनही धुंकत भुंकत त्याचा पाठलाग करू लागला. चोर सेनापतीच्या घराकडे पळाला व तिथे पोचल्यावर त्याने जोराचे रूप टाकून सेनापतीचे रूप घेतले व घरात गेला.

राजवर्धनला खरी गोष्ट समजून चुकली. जडझुत नुसताने रहस्य बापून रोनापती जाता राजद्वारे करीत आहे हे त्याला कळले.

राजवर्धन लगेच कुठ्याचे रूप टाकून युवराज बनला व त्याने शिपायांकरवी सर्व हुकीकत आपल्या नविलेच्या राजावर वासली. राजाने ऐकून राजवर्धनला म्हटले-“एक बेटा, तू वृक्ष अक्षुण सामर्थ्याला नसून एक तिरपेक वृक्षच असला पाहिजे. ताबडतोब तोकपाून टाक.”

पण ते असंभव्य करीत राजवर्धन म्हणाला-“बाबा, आपल्या पूर्वजांपासून हा वृक्ष आपले रक्षण करीत आला आहे. त्या वृक्षाकडून आपल्या अद्वितीयतेचा अधिक हित होण्याची शक्यता आहे. आपण असं करू-त्या वृक्षाचीकती आपण पहरा बसवू, म्हणजे कोणी त्याच्याजवळ फिरकू शकणार नाही.”

तुताच्याच विनयापासून त्या वृक्षाचीकती कडक पहरा बसला.

एक महिना गेला आणि एक रात्री राणीच्या डोक्यात असह्य वेदना होऊ लागल्या. राजवर्धनने तपासून म्हटले-“हा रोग हटवण्यासाठी रामसहाय राजाच्या लाकुडतोड्याच्या मदतीची भावश्यकता आहे तो त्रय्याच दिवसांपासून कोठे दिसत नाही. त्याचा कोव न्यायला हवा.”

राजवर्धनने रामसहायचा सर्व शोध करवला पण त्याचा पत्ता लागला नाही. शेवटी चिडून त्यानेच रामसहायचे रूप घारण केले व तो राजवर्धनाकडे गेला.

बंधाने त्याला सांगितले-“रामसहाय, तुला देवकण्ठेर माहीत आहे? त्याच्या मुळाची मला फार जरूरी आहे. राणीच्या औषधासाठी मला तो हवी आहे.”

राजवर्धन बंगलात गेला. पण त्याला देवकण्ठेराबद्दल काहीच माहिती नव्हती.

म्हणून तो सादृशाबोरा धुंवत राहिला. राजवर्धन कैदेत बसताना मंत्र्याने त्याच्याकडून विषयवृक्षाबद्दल एकसे होते. तेव्हापासून संपी स्वतःच राजा बनण्यासाठी संधी शोधत होता. त्या वृक्षाच्या पहरा-कन्यांना फितवून त्याने स्वतःच तेथे वाळत राबाने रूप घारण केले व त्याने असा विचार केला की जाता जर तो वृक्षच कापून टाकला तर भविष्यात कोणीही रूप परिवर्तन करू शकणार नाही. त्याने तो विचार लगेच अंमलात आणला व पहरा-कन्यांना वृक्ष कापण्याची आज्ञा दिली.

परंतु शिपायांपैकी कोणीही हे हुसप करायला पुढे होईना. ते म्हणू लागले-

"हा अद्भुत वृक्ष कापणे म्हणजे आणून घेऊन घनपणे ओढवून घेणे होय. हे काम कृपा करून आमच्याकडून करवून देवा."

"मग एक काम तरी करा. इथे आसपास कोणी लाकूडतोड्या दिसला, तर त्याला माझ्याकडे घेऊन या." मंत्री म्हणाला.

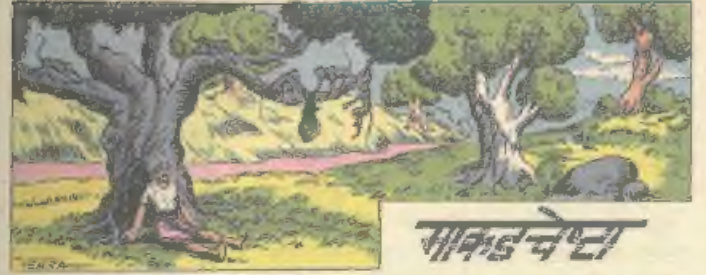
शिपायांनी जाऊन रामसहायच्या जगातल्या राजवघेवळा आपणाबरोबर येण्याची विनंती केली. न त्याला ते मळ्याकडे घेऊन गेले. पण त्यानंही तो वृक्ष तोडायला नकार दिला.

राजाच्या कपातल्या मंत्र्याने म्हटले— "तू माझी अशी अवज्ञा करतोस?" असे म्हणत त्याने शिपायांना त्याला बाबकाने मारायची आज्ञा दिली. शिपाई चाबूक उभारणार इतक्यात राजवघेनने कुऱ्हाडीने त्या अद्भुत वृक्षाची खांबे कसून टाकली. दुसऱ्याच क्षणी रामसहायसमील राजवघेनला निजरूप प्राप्त झाले. हे पहाताच मंत्री

जिघृक्षू पळून गेला व शिपायांनी राजवघेनच्या पायांवर लोटायण घेऊन क्षमा मागितली.

नंतर राजवघेन राजवाड्यात परत आला. त्याने राजाला मळ्याच्या शोधाची हकीकत सांगितली व अद्भुत वृक्ष कापून त्याची राख बनव्याचा वृत्तांतही सांगितला. हे सारे ऐकून राजा म्हणाला— "एक बेटा, तो रामसहाय कुठे आहे त्याचा शोध घे आणि तुम्हा आईच ओषधपाणी करव. या साऱ्या गोष्टीकडे मूळ कारण म्हणजे आपल्या वंशाच्या इतिहासाबद्दलची ती तादृशपत्रच आहेत. ती आणखी कोणाच्या नजरेस पटून घेत म्हणून कुठेतरी लपवून ठेव."

या बटनांमुळे राजवघेनने कोळें उघडले. आपल्या वडिलांच्या पत्रात तो राजा बनला. तो स्वतःच्या बाबतीवर आता आत्मविश्वास ठेवू लागला व मंत्र-तंत्रांच्या सामर्थ्याबद्दल त्याने कधी पुन्हा 'व' म्हणून कबडला नाही.

माकडचेष्टा

एका गावात एक म्हातारा मागड रहत असे. एका दिवशी बायकोने दिलेली शालिपिडांची पिंपरी घेऊन जवळच्या हांगसवर राख घापायला गेला. तेथे त्याने शालिपिडांची पिंपरी एका झाडावर टांगून ठेवली व तो गडत कापू लागला. दनक्यात कुठूनचो एक माकडांनी डोळी आली व झाडावर टांगलेली पिंपरी काढून त्यातली सर्व शालिपिडे त्यांनी खाऊन टाकली.

हे सर्व दक्य पाहूनही म्हातारा न हाकता गप्प बसून राहिला. माकडांनी एक पुतळा समजून त्याच्या ओवती घोडो किचकिच केली. नंतर काही निश्चय करून ती त्याच्या जगदी जवळ गेली. त्यांनी म्हातार्याला जवळले व जवळच्या एका उशावर झालेल्या सदिरात घेऊन गेली. तिथं स्वतः व बायकोकडो काही कपडे खरेदी केले. उरलेले पैसे त्याने बायकोच्या हातात

नंतर सर्व माकडे निघून गेली. आणि पोरघात वेळाला मुळी भरभरून ताणी पेंकन आली. ती नाशी म्हातार्यासमोर पसरून हाकून ती तेथून जिघून गेली.

तोपर्यंत म्हातारा डोळें बंद करून व हसता-हसता बसून होता. बहुधा येणारे बाणारे लोक देवासमोर पैसे फेकवताना माकडांनी पाहिले कसावे व ते पैसे उचलून त्यांनी ते कुठे सुरक्षित लपवून ठेवले बसावेत. आता तेच पैसे त्यांनी म्हातार्यासमोर पसरून टाकले होते!

माकडे निघून गेल्यावर म्हातारा या माकडचेष्टांना मनातल्या मनात हसला. माही पडले अर्धे-जख रवाचे नसरीर शिफदार होते! मोठ्या सावधपण म्हातार्याने ते पैसे वेचून घेतले. बरी परतताना त्याने स्वतः व बायकोकडो काही कपडे खरेदी केले. उरलेले पैसे त्याने बायकोच्या हातात

केले व पक्वान्न बनवून दोघे पोटभर अंजलें.

हे ओळखे जेवत असतानाच त्यांची एक म्हातारी शेजारीण नेथे गेली. तिने आश्चर्याने विचारलें—“करे, बाज काय विशेष? तुम्ही दोघे नवे कपडे घालून ऐटीत वसून भेजवानी सोडताय?”

म्हाताऱ्याच्या बायकोने शेजारशीं नाही पक्वान्न खाऊ घातलें आणि माकडांची कहाणोहो सांगितली.

शेवट ऐकून शेजारीण थराभरा आपल्या घरी गेली आणि आपल्या नवऱ्याला सर्व हुकीकत सांगून म्हाताऱी—“तुम्हीही उद्या डोंगरावर जाऊन माकडांकडून पैसे घेऊन या.”

या म्हाताऱ्याने आपल्या बायकोचे म्हणणे कबूल केलें. दुसऱ्या दिवशी शेजारीण म्हातारीनेही आपल्या नवऱ्याला घालिपिठे करून दिली. घालिपिठाची पिठाची घेऊन हा म्हाताराही तिथे पोचला. झाडाच्या फांदीला पिशाची अडकवून

तो एका जागी पुतळ्यासारखा असून राहिला.

थोड्या वेळात माकडेही येऊन पोचले. घालिपिठे सफाचट करून पुतळ्यासारख्या बसलेल्या बुडुघाजवळ आली. त्यांनी त्याला त्रिभुज जाली बापटले. त्याच्या दोन्घावर जोरात धपला मारल्या, त्याचे केस उपटले आणि नसानी ओरबाडून त्याच्या शरीराची चाळणी केली. नंतर उड्या मारत खडबड करून तीं तेथून निघून गेली.

म्हाताऱ्याच्या अंगातून रक्त येऊ लागलें, वेदना होऊ लागल्या, कसा तरी विव्छळत पाय ओढत तो आपल्या घरी पोचला. भवत्या अवघात त्याच्या म्हातारीने आपले जुने कपडे काढून टाकले. आता आपला नवरा नवे कपडे घेऊन येईल, ते घालून आपण सर्वत्र मिरवू-असा विचार करीत ती नवऱ्याची वाट पहात बसली होती. पण आता आपल्या नवऱ्याला अपा अख्खी अवस्थेत येताना पाहून, धावतून तिची दातखीळच बसली.

नैसर्गिक आश्चर्ये:

लांब दात

अमेरिकेतील मेसाच्युसेट्स येथील संयुक्त राज्यात लूप लांब असा दातांची एक सीरी आहे. जेव्हा मासाच्या बकरा ३५ मीटरच्या या दातांचे वजन ३.६८ कि. ग्रॅम आहे.

धोका

ज्यात सर्वसाधारणतः मासकांच्या मासा या जगातील माथले थरातले असे आकार निर्माण करतात. कांभरा, टायफॉईड, जेग यांसारखे तीस प्रकारचे घातक रोग या मासांमुळे फैलावतात.

‘ओपोसम’

अमेरिकेत वास्तव्यास ‘ओपोसम’—एक रान-मासकाच्या जातीचा प्राणी आहे. कोणी फिरारी लपला पाडलाय करीत आहे असे त्याला वाटते, तर तो घन्याचे मोर करून पळून गेला.